

(שמות טו, כו). שא עיניך וראה כמה וכמה צריך אדם להתעורר בשמיעה והאזנה ועשיה ושמירה. וכל אחד פועל ענינים נפלאים לקדושת השם, ולעבוד אותו באמת ובתמים ולדקדק במעשים.

כא. 'הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וגו' למען אנסנו הילך בתורת' (שם טו, ד). רומז לעסוק בתורה על השלחן, כדתנן (אבות פ"ג מ"ג) כל שלחן שלא אמרו עליו דברי תורה כו'.

כב. 'לִקְטוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ לִפִּי אֹכְלוֹ' (שמות טו, טז) רצה לומר, לפי שיעור אכילה כדי חייו, לא פחות ולא יותר. וזהו 'וימדו בעמר ולא העדיף המרבה' וגו' (שם טז, יח), והיה זה הפלא לעורר לבות האנשים למותר הזה, ואותן האנשים שהותירו, רימה היתה בו. רומז למה דתנן (אבות פ"ב מ"ז) מרבה בשר מרבה רימה, ואמר (שמות טו, כ) 'ויבאש', אפילו בחייו, כי היא קיא צואה בלי מקום כי מוכן לקדושה. וכבר הארכתי בענינים ההם בקדושת השלחן באלפ"א בית"א באות ק' קדושה (ח"א, שער האותיות, שם אות קטנה קצה-קצו).

כג. 'בַּחֹדֶר לִנְוֹ אֲנָשִׁים' (שמות יז, ט). לשון רש"י: 'בַּחֹדֶר לְנָוִי, לִי וְלָךְ, הַשְׁוֵהוּ לוֹ. מִכָּאן אָמְרוּ (אבות פ"ד מ"ב) יְהִי כְבוֹד תְּלִמִּיד חָבִיב עֲלֶיךָ כְּשֶׁלְךָ, וְכְבוֹד חֲבֵרְךָ כְּמוֹרָא רַבָּךְ. מִנֵּין [שְׁנֵאֲמֹר] (במדבר יב, יא) 'וַיֹּאמֶר אֶהְיֶה אֵל מֹשֶׁה בִּי אֲדֹנָי', וְהֵלֵךְ אֶהְיֶה גָדוֹל מֵאֲחֵיו הִיָּה וְעוֹשֶׂה אֶת חֲבִירוֹ כְּרֹבּוֹ. וְמוֹרָא רַבָּךְ כְּמוֹרָא שְׁמַיִם, שְׁנֵאֲמֹר (שם יא, כח) 'אֲדֹנָי מֹשֶׁה כְּלֹאִם', כֻּלָּם מִן הָעוֹלָם, חַיִּיבִים הֵם כְּלִיָּה, הַמּוֹרִידִים כָּךְ כְּאִילוֹ מֵרִדּוֹ בַּהֲקָדֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, ע"ל. וְאִיזוֹהוּ מְכֻבָּד הַמְּכַבֵּד.

בעזרת אל טוב וסלח, נשלם פרשת בשלח

פרשת יתרו

הדברות חמשה בכבוד הבורא, וחמשה לטובת האדם, כי 'כבד את אביך' כבוד האל, כי לכבוד הבורא ציוה לכבד האב המשתתף ביצירה. וגשאר חמשה לאדם בצרכו וטובתו [וכו']. והנראה [ב]מכתב הלוחות שהיה החמש ראשונות בלוח אחד שהם כבוד הבורא, והחמש(ה) השניות בלוח אחד, שהיו חמש כנגד חמש. כענין שהזכירו בספר יצירה (פ"א מ"ב) בעשר ספירות בלימה, במספר עשר אצבעות חמש כנגד חמש, וברית יחיד מכוונת באמצע. ומוזה (יתבאר) [יתברר] לך למה היו שתיים, כי עד 'כבד את אביך' הוא כנגד תורה שבכתב, ומכאן ואילך כנגד תורה שבעל פה. ונראה שלזה רמזו רבותינו ז"ל שאמרו (שמות רבה פמ"א ס"ו) שתי לוחות כנגד שמים וארץ, וכנגד חתן וכלה, וכנגד שני שושבינין, וכנגד שני עולמים, וכל זה רמז אחד. והמשכיל יבין הסוד, ע"ל. ורש"י בשיר השירים כתב על פסוק (ה, ה) 'שני שדיך כשני עפרים תאומי צביה' וגו', וזה לשונו: 'שני שדיך' על שם הלוחות, 'תאומי צביה' שהם מכוונות במדה אחת, וחמשה דברות על זו וחמשה על זו מכוונות דיבור כנגד דיבור. 'אנכי' כנגד 'לא תרצח', שהרצח ממעט את הדמות של הקדוש ברוך הוא. 'לא יהיה לך' כנגד 'לא תנאף' שהזונה אחר עבודה זרה דרך אשה המנאפת תחת

(שמות יד, כה) 'ויסר את אפן מרכבתיו'. וקשה, דהיה לו לומר או 'אפן מרכבתו' או 'אופני מרכבתיו'. אלא הענין, שר של מצרים הוא שר הגדול, ונתחברו אליו גם כן שאר מרכבות חצונים כדלעיל שסמאל אחיף ליה, ובהוסר מישראל אופן מרכבתו של פרעה או הוסרו גם שאר מרכבות החיצונים הנמפלים לו. ו'אופן' רומז על שר שלו, מלשון 'והאופנים והחיות', ובהוסר 'אופן' זה הוסרו כל המרכבות, וזהו 'אפן מרכבתיו'. ואז 'נבהלו אלופי אדום' (ו) אילי מואב יאחזמו רעד נמגו כל ישרי כנען וגו' (שם טו, טז), והכל בשביל התורה שיקבלו ישראל. וזהו שנאמר (שם יד, כה) 'וינהגו בכב'דת', 'בכבדת' חסר כתיב. ומצאתי בקונטרסי האר"י ז"ל (כנפי יונה ח"ב ס' ע"ג), קרי ביה שתי מלות בכ"ב ד"ת, שכ"ב אותיות התורה היו משקיעין את מצרים, שכנגדן שם של כ"ב אותיות, אנק"תם, אבל שר של מצרים לא תשמע, פס"תם פייסו של איש תם תקבל זכותו, וכן פספסי"ם, זכות יוסף שהיה לו כתונת פסים והוא משלים במקום יצחק, כנגדו דיו"נסים, הפוך דיו"ו ותמצא יו"ד, הרי יו"ד נסים שנתנסה אברהם אבינו, וכולם עמדו לנו על הים, עכ"ל. וזהו רמז (ההלים עה, יב) 'נגד אבותם עשה פלא'. עוד יש באלו פסוקים 'ויקח שש מאות רכב בחור' וגו', 'ויסר את אפן מרכבתיו' וגו', סודות נפלאים, כתבתים בחיבור שער(י) השמים שלי (סידור השל"ה), שהוא פירוש על התפלה, תמצא זה בביאור שירת הים, וכל שירת הים מבוארת בדברי התעוררות גדול, כרבקתנו בה' אלהינו.

כד. 'וַיֹּאמֶר אִם שָׁמָעַתְּ תִשְׁמַע לְקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִישַׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהֵאָזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו וְשָׁמַרְתָּ כָּל חֻקֵּי' וגו'

נר מצוה

א. המצוה הכ"ה מתרי"ג מצות: 'אנכי ה' אלהיך' (שמות כ, ב). הכ"ו, 'לא יהיה לך אלהים אחרים על פני' (שם שם, ג). הכ"ז, 'לא תעשה לך פסל' וגו' (שם שם, ד). הכ"ח, 'לא תשתחוה להם' (שם שם, ה). הכ"ט, 'לא תעבדם' (שם). ה"א, 'לא תשא' (שם שם, ז). ה"ב, 'זכור את יום השבת לקדשו' (שם שם, ח). ה"ג, 'לא תעשה כל מלאכה' (שם שם, י). ה"ד, 'כבד את אביך ואת אמך' (שם שם, יב). ה"ה, 'לא תרצח' (שם שם, יג). ה"ו, 'לא תנאף' (שם). ה"ז, 'לא תגנב' (שם). ה"ח, 'לא תענה ברעך עד שקר' (שם). ה"ט, 'לא תחמוד' (שם שם, יד). ה"י, 'לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב' (שם שם, כ). ה"יב, 'לא תבנה אתהן גויות' (שם שם, כב). ה"יג, 'לא תעלה במעלת על מובחי אשר לא תגלה ערותך עליו' (שם שם, כג).

תורה אור

ב. הנה עשרת הדברות שבלוחות היו כתובות חמש כנגד חמש. וזה לשון הרמב"ן (שם שם, י): והנה עשרת

ומביא גם כן הסמ"ג את המכילתא (יתרו מסכתא דבחדש ו) שמפרש 'לא יהיה לך' על הקיום, שלא יקיים עבודה זרה שעשה אותה אחר. וכן פירש רש"י (שמות כ, ג). וכתב הסמ"ג, שזהו פשוטו של מקרא. ומלשון 'על פני' דורש השיתוף, שאסור לשתף שם שמים ודבר אחר וכו' (פטרין סג א), וכתב שזהו הפשוטו של 'על פני'. ומכל מקום אף שאסור הקיום והשיתוף הוא פשוטו של הכתוב, דהיינו קיום מ'לא יהיה לך', ושיתוף מ'על פני'. מכל מקום עיקר הפסוק על המחשבה, שלא לעלות על מחשבתו שיש אלוה זולתו. כי אז יצדק כל הפסוק, הן תיבת 'לך' הרומז לך לבדך, והן תיבת 'על פני', כולם צדקו במחשבה, שהמחשבה היא גלויה לאדם החושב דוקא ואין אחר יודע מחשבתו. וכן 'על פני' יצדק על מחשבה, כי אין מי יודע מחשבתו חבירו אלא הקדוש ברוך הוא הבוחן לבות והיודע נסתרות, וזהו 'על פני' בכל מקום שאני הוא, וזהו במחשבה של בני אדם שנסתר מעיני כל חי, וחבל גלוי וידוע לפניו. ומאחר דרישא וסיפא דקרא משתעי שפיר במחשבה, על כן עיקר הקרא קא אתי למחשבה, שלא יעלה על מחשבתו כו'. ואילו למחשבה לבד אתי, לכתוב 'לא יהיה לך' לבד, ואז 'לך' משמעו מחשבה כדפירשתי, או לכתוב 'לא יהיה על פני' לבד, דמשמע מחשבה. אלא 'לא יהיה לך' רומז גם כן על קיום, ועל פני' על השיתוף. ואין לומר דלמא אתי דוקא לקיום ולשיתוף ולא למחשבה, דאם כן לכתוב 'לא יהיה לך' אלהים אחרים, 'ועל פני' בתוספות וא"ו, שאז היה משמע דאתי לשני דברים, אלא מדכתיב 'על פני' ולא 'ועל פני' בתוספות וא"ו, משמע דמשתעי בענין אחר והוא המחשבה. וכן כתב הרמב"ן בפרשה זו (שמות כ, ג) שלא תמצא לעולם שיאמר הכתוב 'אלהים אחרים' רק על האמנת הלב, אבל על העשיה לא יאמר לעולם 'אלהים אחרים', רק 'ואלהי מסכה לא תעשו לכם' (ויקרא יב, ד), 'אלהי מסכה לא תעשה לך' (שמות לד, יז), כי לא תפול בלשון עשיה אחרים, עיין שם באורך.

* הגה"ה

[זה לשון] ספר חרדים פרק ה': ולא תדמה דעתך שיש אלוה על ז' (המוגזל) (המגזל) דעתך שיש אלוה, שאם כן נמצאת מחייב מציאותו דעתך על ז' הגזל והגשמות חס ותלילה. אמנם תדמה דעתך חיוז מציאותו לז', והוי רך לאחר. שאם יעלה דמיוןך ביותר מזה, נמצאת מהרהר באלוה מזד חיוז עגמותו, והדמיון יגזיל ויגשים, לכך תן לדעתך מחסוס ואל תמירה יותר מדאי, אלא תחייב מציאותו ותשלול השכלתך מהשגתו, ושיהיה [כאחד] צלול ושוב, רלול לחייב המציאות, ושוב שלא תגזיל. וזהו שאמר בספר יצירה (פ"ג מ"א) ואם רך לך שוב לאחר^כ. ועיין זה אפילו בחיות הקודש, 'והחיות רלול ושוב' (יחזקאל ה, יד). ואפילו

אישה תקח זרים. 'לא תשא' כנגד 'לא תגנב', שהגונב סופו לשבע לשקר. 'זכור' כנגד 'לא תענה', שהמחלל את השבת מעיד שקר בכוראו לומר שלא שבת בשבת בראשית. 'כבוד' כנגד 'לא תחמד', שהחומד סופו להוליד בן שמקלה אותו ומכבד למי שאינו אביו, (עכ"ל). ועיין בזה פרשה זו.

[אוצר החכמה]

והנה אפרש פירוש המצות ואחר כך סודן.

ג. 'אנכי' ו'לא יהיה לך' (שמות כ, ג-ד), דע, כי 'אנכי' ראש ושורש כל המצות עשה, ו'לא יהיה לך' ראש ושורש כל המצות לא תעשה. ואמרו רבותינו ז"ל (מכות כד א) 'אנכי' ו'לא יהיה לך' מפי הגבורה שמענום. על כן תמצא כתיב בהם בלשון נוכח 'אנכי ה' אלהיך' וגו' 'לא יהיה לך וגו' על פני, ו'לא תעשה לך פסל' וגו' (שמות כ, ד), 'כי אנכי ה' אלהיך אל קנא' וגו' (שם שם, ה), שהיה השם יתברך מדבר בנוכח עם כל אחד מישראל. מה שאין כן בשאר הדברות שאמר (שם שם, ז) 'לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא' ולא אמר לא תשא את שמי, כי משה היה מדבר ואומר לישראל הדיבור ששמע מפי הקדוש ברוך הוא. וכן אחר כך בכלם תמצא כן שמושה היה מדבר ציווי השם יתברך יו"ד כ"ה דברות הראשונות שהם כוללים האמונה, או והאלהים בכבודו ובעצמו ייבר עמהם והם שמעו.

[אוצר החכמה]

ד. וזה לשון הרמב"ם בריש ספר המדע (הלכות יסודי התורה פ"א הלכה א-ו) יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון, והוא ממציא כל נמצא, וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמיתת (המצאות) [המצאות]. ואם יעלה על הדעת שהוא אינו מצוי, אין דבר אחר יכול להמצאות. ואם יעלה על הדעת שאין כל הנמצאים מלכדו מצויים, הוא לכדו יהיה מצוי ולא יבטל הוא לבטולם, שכל הנמצאים צריכים לו והוא ברוך הוא אינו צריך להם ולא לאחד מהם. לפיכך אין אמיתתו כאמיתת אחד מהם. הוא שהנביא אומר (ירמיה י, י) 'וה' אלהים אמת', הוא לכדו האמת ואין לאחר אמת כאמתתו. והוא שהתורה אומרת (דברים ה, לה) 'אין עוד מלבדו', כלומר, אין שם מצוי אמת מלבדו כמותו. המצוי הזה הוא אלהי העולם אדון כל הארץ והוא המנהיג כו'. וידעת דבר זה מצות עשה שנאמר (שמות כ, ב) 'אנכי ה' אלהיך'. וכל המעלה על דעתו שיש (שום) [שם] אלוה אחר חוץ מזה, עובר בלא תעשה, (שנאמר) (שם שם, ג) 'לא יהיה לך אלהים אחרים על פני', וכופר בעיקר, שזהו העיקר הגדול שהכל תלוי בו, עד כאן לשונו.

ה. וכן כתב הסמ"ג בריש ספרו, דהמצוה הראשונה שבלא תעשה הוא, שלא לעלות במחשבה שיש שום אלוה זולתי השם*, שנאמר 'לא יהיה לך אלהים אחרים על פני'.

יד רמ"ה

יודברות צ"ל נקודה או פסיק, ואח"כ יודברות הראשונות וכו', אז והאלהים בכבודו ובעצמו... ואז מתאים עם מ"ש בהתחלה. כט לפנינו: למקום.

כח הדברים האלו לא מובנים וסותרים את מ"ש למעלה, שהקב"ה אמר ב' דברות הראשונות, ועוד גם מ"ש בהמשך לא מוכן. ובדפוס הגירסא: שמשם היה מדבר ציווי הש"ת יודברות הראשונות. כמובן שנפל כאן ט"ס, שאין הסבר למלה: יודברות. וכנראה שבמקום האות י' שבמלה

דומה כל כך עבודה לא למדנו, על כן כתב 'לא תשתחוה'. והמעם, לפי שהמשתחוה לה מכניע קומתו לפניו ומחשיב אותה, ואף על פי שאין עבודתה בכך, כיון שהוא כעין פנים חייב.

ח. 'ולא תעבדם' (שמות כ, ה). הוא אזהרה שלא לעבוד עבודה זרה בדברים שדרכה לעבוד, אף על פי שהוא דרך בזיון, כגון פוער עצמו לפעור או זורק אבן למרקולים (סנהדרין סד א). ומעם הדבר, כיון שעבד אותה כדרכה, גילה דעתו שרוצה לעשות לה נחת רוח, שהרי לא שינה ממצותה, על כן חייב אף על פי שביזה אותה.

ט. 'לא תשא וגו' (שמות כ, ו). המעם, שאפילו מלך בשר ודם מקפיד כשישבעו בשמו בחנם, קל וחומר ליוצר כל. וצריכין אנחנו לידע ולקבוע בנפשותינו ולחזק האמונה בלבותינו, כי האל ברוך הוא אשר בשמים ממעל חי וקים לעד, אין קיום כקיומו, וראוי ומחוייב עלינו בזכרנו שמו הגדול על מעשינו ועל דבורינו לזכרו באימה ביראה ברתת ובויע, ולא כמהתלים ומדברים בדבר קל כמו הדברים ההויים ונפסדים ואינם נשארים בקיומם, כמונו אנחנו בני אדם ושאר דברי העולם השפל. על כן ראוי לקבוע הענין הזה בלבבינו, ולהיות יראתו על פנינו לכל נזכיר שמו הקדוש לבטלה, וכל שכן לשקר, שאז הוא משקר באמונתו רחמנא ליצולן.

י. 'זכור את יום השבת לקדשו' (שם שם, ח). במסכת פסחים (ק א) זכרנו על היין בכניסתו, אין לי אלא בלילה, כיום מנין, תלמוד לומר 'זכור את יום השבת'. והענין לקדש על היין, דהיינו לספר קדושת השבת על היין, שהוא סועד ומשמח הלב (ברכות לה ב), והאדם מתעורר. ואם אין לו יין מקדש על הפת (פסחים ק ב), שגם הוא סועד ומשמח. אבל ביציאתו שמחוייב גם כן לספר מקדושת היום, ושיש הבדל בין קדושתו לחול, מחוייב גם כן לספר על כוס של יין, ולא סגי בלאו הכי, כי אין מבדילין על הפת (רשב"ם פסחים ק ב ד"ה רחביבא; תוד"ה מקדש אריפתא). המעם הוא, כי מסתמא במוצאי שבת כבר שבע האדם מסעודות היום, ואינו שמח בפת, על כן מחוייב דוקא להבדיל על כוס יין. וענין שבת כי הוא מורה על חידוש העולם, המורה על מציאת השם יתברך שהמציא כל הנמצאים יש מאין.

יא. 'כבוד את אביך ואת אמך' (שמות כ, יב). כי הם שותפין עם הקדוש ברוך הוא כמו שאמרו רבותינו ז"ל (קידושין ל ב) שלשה שותפין באדם, הקדוש ברוך הוא אביו ואמו כו'. על כן הושווה כבודם לכבוד המקום כו' (שם). הרי לך חמש דברות ראשונות מדברות מכבוד המקום, ומבואר ענינם לפי פשוטם.

יב. 'ועתה אבאר על פי הסוד. הנה עשרת הדברות הם חמש כנגד חמש, וחמש הראשונות בכבוד יתברך, וחמש אחרונות בטובת האדם. הענין, נודע (והר"ב דף פ"ו ע"א) כי כל התורה כולה היא שמותיו יתברך בצירוף

בספירות הנקראות חיות, רצוף לחיצי המלאכות ושזו שלם להגציל. וזהו נמי אומרו צהר (ח"ג דף רפ"ט ע"ב) 'צרח לך אל מקומך' (נמדנר כד, יא). ומה אם בספירות נאמר כן, כל שכן צנזרים, כל שכן צנזרים, כל שכן צנזרים, וכל [שכן] צנזרים צחומר כמונו. וזהו שאנו אומרים (פזמון — יגדל אלהים) 'אחד' ברצוף, 'ואין יחיד' כיחודו' בשזב, עכ"ל.

הב"ל העולה, שהמציא הראשון הקדמון בהחלט וממציא כל הנבראים, ומכחו וחפצו היה כל מה שהוא [ושהיה] ושיהיה, והוא סיבה ועילה לכל הנמצאים, על כן ביכלתו לעשות כרצונו, ברצונו נתן וברצונו נטל. וכן עשה במצרים, הראה בנסים ובנפלאות ושידוד המערכת, כי הוא יתברך הממציא ומקיימם כפי רצונו ומהרסם בעת חפץ רצונו לאבדם. על כן מסיים 'אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים', כי משם נודע כי אין כידו"ד אלהינו, וכי הוא בקרב הארץ ו'לה' הארץ ומלוואה.

ו. 'לא תעשה לך פסל' (שמות כ, ד). אזהרה הוא שלא יהיה נעשה צלם ופסל על מנת שיעבוד, אפילו לא עבדו העושה אותם, העשיה לבד אסורה להרחיק המכשול. ואין הפרש בין שיעשה בידו או יצוה לעשות, שנאמר 'לא תעשה לך פסל וכל תמונה', והמצוה לעשותה הוא הגורם העשייה. וזהו דעת הרמב"ם ז"ל (ספר המצות, מצות לא תעשה ב). ודעת הרמב"ם ז"ל שאין האזהרה בכאן אלא שלא יעשה צלמים על דעת לעבדם. עיין מה שכתב בפרשה זו (ב, ג). גם כתב שאין למנות לאו זה מן המקרא הזה, כי לא יזהיר בזה הכתוב רק באיסור עבודה זרה שהיא במיתה, ובעשיית פסל כל זמן שלא עבדו אינו חייב אלא מלקות. והוא ז"ל כתב שכל פסוק זה ד'לא יהיה לך' נחשב ללאו אחר, וזהו שלא נודע לאלהים וזולתו, בין שיקבלנו באלוה, כלומר, שיאמר לו אלי אתה, או שישתחוה לו או יעבדנו באחת מארבע העבודות האסורות שהן כעין פנים אף שאין דרכה בכך, או בעבודתה המיוחדת לו אף על פי שהיא דרך בזיון. אבל המניעה בעשיית פסל ותמונה נפקא לן מפסוק (ויקרא יט, ד) 'אל תפנו אל האילים ואלהי מסכה לא תעשו לכם'. עיין באורך בדברי הרמב"ם.

ז. 'לא תשתחוה להם' (שמות כ, ה). חייב על כל עבודה זרה שמשתחוה לה, אף על פי שאין דרך עבודתה בכך חייב, מאחר שהוא כעין עבודת פנים שחייב עליהם אף על פי שאין דרך עבודתה בכך, כמו שלמדנו מפסוק (שם כב, יט) 'זבח לאלהים יחרם', ואמרו רבותינו ז"ל (מכילתא משפטים מסכתא דניקין י; סנהדרין ס ב) וזביחה בכלל עבודה היתה, ולמה יצאת, לומר מה וזביחה מיוחדת שעובדים בה לשם בפנים, וחייב בה הזוכה לאל אחר סקילה, בין היתה דרך עבודתה בזביחה בין שאין דרך עבודתה בזביחה חייב עליה, אף כל עבודה שהיא מיוחדת לשם, אם עבד בה לאל אחר חייב בין שהיתה דרך עבודתה בכך בין אין דרך עבודתה בכך. למדנו מזבח מקמר מנסך שהם עבודת פנים מיוחדת לשם, אבל משתחוה שאין

באמצע(י)ו[ת היכלו שהוא אדנ"י שהוא האש. ונתקיים בתרי"ג מצות 'זה שמי וזה זכרי'. וכמו שכתב הוזהר (ח"א דף כ"ד ע"א; ח"ג דף רכ"ח ע"ב, ועוד) 'שמי' עם י"ה שם"ה ו"ה עם 'זכרי' רמ"ח. וכן כתיב (דברים ה, לו) 'מן השמים השמיעך את קלו [ליסרך] ועל הארץ הראך את אשו הגדולה', וכבר ידעת מהו שמים וארץ. ועל אשר ברוך הוא רצה להודיע שם ידו"ד אשר עליו אמר (שמות כ, ב) 'אנכי ידו"ד אלהיך', על כן סיים 'אשר הוצאתיך מארץ מצרים', כי כבר כתבתי בפרשיות הקדמות (שמות אות ה; וארא אות ב, ועוד) שענין נסים ונפלאות מצרים היו להודיע שם ידו"ד, מורה על חיוב מציאותו ושהוא היה והיה ויהיה, והוא חידש את העולם מאין ומאפס המוחלט, והיה את הכל ומקיים את הכל, וברצונו נותן וברצונו נוטל, כאשר עשה במצרים שהיה משרד את המערכת ושר גדול של מעלה, ולכן אמר 'אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים'. ובמסכת פסחים שלי בדרושים (ח"ב, שם, מצה עשירה, דרוש א' אות רעה-רעם; דרוש ג' אות שסב-שסד) ¹²³⁴⁵⁶⁷אח"ח בארתי זה הפסוק בעומק.

יד. ועתה אבאר ואודיע תיבת 'אנכי' הרמוז על רום המעלה בביאור ענין ידו"ד שהוא שם העצם. ובענין שם העצם יש בו פירושים, הפרדס בשער שם בן ד' (שער י"ט פ"א) כתב, אל יעלה בדעת המעיין לומר, כי מה שאנו אומרים שם העצם רצה לומר עצמות המאציל אין סוף חלילה, כי זה דבר בלתי הגון, אלא כוונתנו באמרנו שם העצם, שהוא עצם הספירות, פירוש שם הכולל כל עצמות הספירות כו' (עכ"ד). והרמ"ע בפלח הרמון (שער ד' פ"ג) כתב, ששם העצם הוא לפנימיות האצילות, שהוא נשמה בתוך הספירות והן אליו ככלים אל הפעולות הנמשכות אלינו בעולם הנבדל למטה כו'. ובפרקי רבי אליעזר הגדול (פרק ג') מצינו שם זה בגובה מעל גבוהים, דהיינו במאציל, ואמר קודם שנברא העולם היה הוא ושמו בלבד, הרי לך שלש דרכים. אבל דע כי כולם אמת הם, ודבר זה צריך ביאור רחב, ובארתי תהלה לאל באורך וברוחב ובעומק בהקדמה שלי תולדות אדם בחלק הראשון הנקרא בית ה' (אות ל ואילך) עיין שם בארוכה. ומכל מקום ארמוז כאן קצת. כבר ידעת דברי המקובלים שכתבו (עץ חיים שער א' פ"ה), ששם ידו"ד כולל עשר ספירות, דהיינו 'א' חכמה, וקוצה כתר, 'ה' בינה, 'ו' תפארת כולל שש קצוות, 'ה' מלכות. והם עשר ספירות המשתלשלות זו מזו בסוד עילה ועלול הנקראים כלים. ועל זה אמר הפרדס (שער יט) שנקרא שם העצם שהוא כולל כל הספירות. עוד גבוה מזה שם ידו"ד הכולל נשמות האצילות, והוא עצמות המתפשט בהם. ומבואר בזה ובתקונים (תיקוני דרך תקון ע' דף קכ"ט ע"א) ובפרדס שהמתפשט בכתר זה רומזים אנו באמרנו ידו"ד כולו קמ"ץ ובחכמה כולו פת"ח כו', וכן בכל ספירה וספירה. הרי שם ידו"ד הוא שם העצם המתפשט שהוא ¹²³⁴⁵⁶⁷אוצר החכמה

אותיותיה המתפשטים לאין תכלית, ושם הוי"ה שהוא ידו"ד הוא שם העצם, וממנו נאצלים כל השמות, ומהשמות הכינויים, באופן שאין תיבה ואות בתורה שאין רומז לכינוי, ומכינוי עולה לשם, ומשם להוי"ה, באופן ש'תורת ידו"ד תמימה' (תהלים יט, ח), כלומר, התורה כולה חוזרת לשם ידו"ד שם העצם. ועשרת הדברות כוללים כל התורה כולה, ובעשר דברות תר"ך אותיות כמנין 'כתר' תורה. ותר"ג אותיות, בכל אות נרשם מצוה אחת מתרי"ג מצות, ושבע אותיות היתרות הם שבע מצות דרבנן כמו שכתבו הקדמונים (בעל הצורים שמות כ, ד) ¹²³⁴⁵⁶⁷. אם כן פשיטא ופשיטא שעשרת הדברות הם סוד שם ידו"ד שהוא שם העצם. וכן תמצא תמונות הלוחות בהם י' דברות נגד י' משם העצם, והיו הדברות ה' נגד ה', הם שני ההי"ן משם העצם, והיו אורכן ורחבן ועוביין ו' טפחים (כא בתרא יד א) ¹²³⁴⁵⁶⁷, נגד ו' משם העצם. ובתשבורת היו רי"ן טפחים, הוא סוד שם של ע"ב היוצא משם ידו"ד במילוי יודי"ן: יו"ד ה"י וי"ו ה"י העולה ע"ב, והוא בפסוקים (שמות יד, יט-כא) 'ויסע' 'ויבא' 'ויט' שם בן ע"ב, וכל שם שלש אותיות "כנודע, הרי רי"ו. וכתב בספר גנת אנון (ח"א, שער ההי"ה), כי שם ידו"ד עולה במספר עשרים וששה, עולה כמנין עשרת הדברות, והוא כמנין 'כתר תורה' ¹²³⁴⁵⁶⁷, ו'כתר' אותיות בעשרת הדברות.

יג. רק צריך שתדע, כי עשרת הדברות הם סוד שם ידו"ד בכתיבתו ובקריאתו, 'זה שמי [לעלם] וזה זכרי' (שם ג, טו), 'ויורד' בהיכל קדשו' (חבקוק ב, כ), דהיינו שם ידו"ד כמו שנכתב, ושם אדנ"י כמו שנקרא. והכתיבה והקריאה הוא סוד הקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל, כי נשמת ישראל הנקראים אדם (יבמות סא א) יוצאת ממדת מלכות שם אדנ"י, בסוד זיווג תפארת ומלכות המולידים הנשמות, ומלכות מקור ישראל, כמו שנאמר (תהלים סח, כו) 'במקהלות ברכו אלהים אדנ"י ממקור ישראל'. על כן יצדק שחמש דברות הראשונות מדבר משם ידו"ד בכתיבתו, וחמש דברות אחרונות משם ידו"ד בקריאתו, שהוא שם אדנ"י מקור ישראל הנקראים אדם. ואז מבואר שחמש ראשונות תורת ידו"ד, וחמש אחרונות תורת האדם, והכל אחד בסוד שמו. והיו שרמו הרמב"ן (שמות כ, ג) שהענתקתיו לעיל (אות ב), כי שני הלוחות הם סוד שמים וארץ, וחזן וכלה כו' (שמות רבה פמ"א ס"ו), ונודע כי הם סוד ידו"ד ואדנ"י. וזה לשון הרמב"ן בפסוק (שמות יט, כ) 'ויורד ה' על הר סיני'. אם (תסתכל) [תשכיל] בפרשה (זו) תבין כי שמו הגדול ירד על הר סיני ושכן עליו באש, (והיה) [והוא] מדבר עם משה, [והדיבור עם משה] בכל הפרשה בשם המיוחד, [והעלהו] [והעליתו] [והוציאתו] [והוציאתה] לקראת מקום הכבוד. והוזהיר (שם שם, כא) 'פן יהרסו אל ידו"ד לראות ונפל ממנו רב'. כי גם אצילי בני ישראל לא חזו אותו, וכל ישראל שמעו קול השם מתוך האש, עכ"ל. הרי הודיע הקדוש ברוך הוא שם ידו"ד שהוא שם העצם, ושמעו קול ידו"ד

יד רמ"ה

לג כוונתו ד' עשרים וששה בגימטריא כמנין 'כתר תורה', והם המנין של עשרת הדברות, כי בו תר"כ אותיות, והם כוללים כל התורה, וא"כ העשרת הדברות הם 'כתר תורה'.

לא ראה קובץ בית אהרן וישראל, גליון ל"ה דף ק"ט, כענין תרי"ג מצוות ושבע מצוות דרבנן דמרוזים בעשרת הדברות.

לכ שם מבואר דעוביין שלשה וצ"ע.

[מנחת החכמה]

מהאל"ף היא קצת יותר גדולה מן 'י' העליונה, והיא כעין 'ד' הפוכה, הרי אות יו"ד באות 'א' לרמז, על עשר ספירות הכולל אותם שם יו"ד הנעלם ביו"ד היא 'א'. כי אף שאומרים עשרה מאמרות עשר דברות הרמז לאצילות, והו מצד ההשתלשלות בסוד עילה ועלול, והכל אחד יחיד ומיוחד מצד נשמת האצילות, ואחרות המוחלט הזה אנו רומזים בסוד 'א'. זהו 'א' מ'אנכי'.

פז. וענין 'נ' מ'אנכי' רמזו לנ' שערי בינה. כי אף שאמרנו יו"ד שם העצם הכולל כל האצילות, זהו דרך כלל. ומכל מקום דרך פרט ידוע כי שלש הראשונות הם הנסתרות לה' אלהינו, אחר כך בהתגלות הבנין שש קצוות ומלכות מהבינה, אזי שם יו"ד הוא תפארת, שהוא גוף הבנין הכולל שש קצוות כנודע ומשפיע למלכות, הוא נכתב יו"ד ונקרא אדני, ובכח עלייתו בבינה שהיא סוד היוכל בשנת החמשים שנה, כי כן בבינה נ' שערים ומשם הדרור והחירות, ובכח זה נגאלו ישראל ממצרים אשר על כן מוזכר נ' פעמים יציאת מצרים, וכמו שהאריך בפרדס בשער השערים (שער י"ג פ"א). וזהו 'אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתך מארץ מצרים' (שמות כ, ב). ומשם התורה הנתנה לנו, וכתוב (שם יט, יג) 'במשך היב'ל המה יעלו בהר'.

יז. גם התורה נרמזה בתיבת 'אנכי'. כי עשר דברות כוללות כל התורה ונביאים וכתובים, אשר סימנם 'אנך' ראשי תיבות אורייתא נביאים כתובים, כולם נכללים ב', זהו 'אנכי' אנך י'. וכבר רמזתי (אות יד) בסוד שם יו"ד שהוא גבוה וגבוה מעל גבוה, וידו"ד כלול ביו"ד, ויו"ד באל"ף. זהו סוד עשר דברות נאמרו בדבור אחד (מכילתא יתרו מסכתא דבחדש ד), כי כל הגבוה ביותר, יותר מתאחד וכולל כל הפרטים המתגלים ממנו, כן הגיד השם יתברך ברוך הוא עשר הדברות בדבור אחד, אחר כך פרטם לעשר דברות. ועל זה 'אחת דבר אלהים שנים זו שמעתי' (תהלים סב, יב), כי מתחילה דיבר הקדוש ברוך הוא דיבור אחד שהיה כולל כל העשר דברות, ואחר כך פרט כל העשר דברות ואז לא שמענו רק שתי דברות. כמו שאמרנו רבותינו ז"ל (מכות כד א) 'אנכי' ו'לא יהיה לך' מפי הגבורה שמענו. זהו שאמר 'שנים זו שמעתי'. ומצאתי בדברי הרמב"ן ז"ל בפסוק 'לא תשא' (שמות כ, ו) שכתב וזה לשונו: ומפני זה אמרו רבותינו ז"ל 'אנכי' ו'לא יהיה לך' מפי הגבורה שמענו, שהם עיקר הכל. ורבי אברהם הקשה, כי הכתוב (שם שם, א) אמר 'ידבר אלהים את כל הדברים האלה', ומפורש מזה "את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם" (דברים ה, יט), ושם כתוב עוד (שם) 'ויכתבם על שני לוחות אבנים', כי כאשר אמרם אל כל קהלכם כן כתבם על הלוחות. ואני אפרש לך קבלת רבותינו ז"ל, בודאי שכל עשרת הדברות שמענו ישראל מפי (ה)אלהים כפשוטו של כתוב. אבל בשני דברות הראשונות היו שומעין הדיבור ומבינים אותו ממנו, כאשר יבין אותם משה, ועל כן ידבר עמהם כאשר ידבר האדון אל עבדו כמו שהזכרתי. ומכאן ואילך בשאר הדברות ישמעו קול הדיבור ולא יבינו אותו, ויצטרך משה לתרגם להם כל דבור ודבור עד שיבינו אותו

נשמות האצילות, ובערך נשמת כתר אומרים כולו קמ"ץ, ובערך נשמת חכמה שאין בקבולה השגה רוממת כמו הכתר אומרים כולו פתח כו', וכן בכלם. [ובזה] יצדק דברי הרמ"ע שאומר, שם העצם נשמה בתוך הספירות. הרי יצדק בהיות ובהשמות, השמות הוא האצילות, וההיות הם נשמות האצילות.

אך בענין שם העצם הכולל האצילות שהוא השמות, אמרו רבותינו ז"ל (פסחים ג א) לא כשאני נכתב אני נקרא. כי אף על פי שהוא נעלם בקריאה כמו שנאמר (שמות ג, טו) 'זה שמי לעלם', 'לעלם' כתיב, מכל מקום הוא נכתב באותיות אלה המורה על גילוי האצילות שנתגלה ממאציל שהם השמות, וכל השמות נאצלים משם יו"ד. וכן במילואו יו"ד ה"א וא"ו ה"א עשר אותיות במספר האצילות, שהן עשר שמות שאין נמחקים. ושם יו"ד שהוא עצם ההיות לא נקרא ולא נכתב, רק מה שאנו אומרים הוא כפי הדרור השכלת הלב בסוד האחרות. ואלו שני המדרגות שהם ההיות והשמות נקראים 'הוא ושמו', 'הוא' לשון נסתר סוד ההיות, 'ושמו' סוד גילוי שמותיו. והוא סוד עצמות וכלים בגין לאשתמודע אלהותו לנבראים. וקודם שנברא העולם היה הוא ושמו בלבד בהעלם המוחלט, לא שייך לומר הוא ושמו בשתי בחינות, רק הוא שמו ושמו הוא, בסוד ראשי תיבות 'הוא' — הוא ושמו אחד, כי בגבהי מרומים שם יו"ד לא נקרא ולא נכתב, ולא בהשכלת ההדרור. רק 'שמו' בגימטריא 'יצון' (פלה הרמז שער ד פ"ג), והוא הרצון הנעלם במוחלט, שעלה ברצונו בעת שרצה לאשתמודע אלהותו, ואז נבחן הוא ושמו בסוד היות ושמות, וקודם עלות הרצון לא (ניכר) [נוכל] לדבר שום אות ורמז, רק מחויב המציאות, ואף זה בשלילה ולא בחיוב. והנה בעלות הרצון אז נבחן שם העצם יו"ד כדפירשתי. ועל זה רמזו 'מ'אנכי' כי הוא עצם ספירות.

פז. ובהדר (ח"ג דף י"א ע"ב) האריך בפסוק (במדבר ז, טו) 'עשרה עשרה הכף בשקל הקדש', אמר שהן עשרה מאמרות ועשר דברות המכוונות זה נגד זה, והאריך במאוד לכיון כל דיבור נגד אמירה מעשרה מאמרות. והנה י' במילואה יו"ד, המילוי גם כן י'. ו' פשוטה מתחצית השקל, כי מתחצית השקל עשרה גרה, ושקל השלם הוא עשרים. והו 'עשרה עשרה הכף' דהיינו עשרה למעשה בראשית, ועשרה למתן תורה, שניהם ביחד כ"ף, שכן יו"ד במילואה עולה כ"ף. וכ"ף הוא שקל הקודש השלם, זהו כ"ף של 'אנכי'. עוד תמצא בשקל השלם שהוא יו"ד במילואה, נרמז כל אותיות יו"ד. כיצד: כתיבת הה"א היא בשתי בחינות, אם לומר ה' כצורת דל"ת וא"ו דהיינו ד', או לומר כצורת דל"ת יו"ד כזה: ה' ד". וסימנך 'דודי', או ד"ו או ד"י, והארכתי בענין זה במקום אחר (ח"א תולדות אדם אות סב, סה, פא). וזהו נרמז בתיבת יו"ד, דהיינו תמצא בה י' מהשם כפשוטו, ואחר כך נשאר ד', ותצויר י' בתוך ד' או ו' בתוך ד', הרי שני ההי"ן, ונרמז יו"ד ביו"ד. עוד צריך שתדע, כי אף שכתבו המקובלים (פרדס רמונים שער כ"ז פ"ד בשם ספר החמונה) בצורת 'א' שהיא שתי יודי"ן ווא"ו, מכל מקום בעומק הענין צריך שתדע, כי 'ה' התחתונה

¹²³⁴⁵⁶⁷יחזיק

ועבדיו מסוג אחד, ומלכותו תלוי בהם מאחר שהם ממליכים אותו על עצמן. אבל הוא יתברך שם ידו"ד המורה שהיה כל הויה וממנו נתהווה הכל, הם תלויים בו והוא אין תלוי בהם, הוא קיים לעד אף אם יתבטלו הם, ואם הם ושלום לא היה מציאותו או הם בטלים. והוא שאמר 'לא יהיה לך אלהים אחרים על פני', ופירשו רבותינו ז"ל (מכילתא יתרו מסכתא דבחדש ו) כל זמן שאני קיים וכו'. וקשה, למה נכתב כאן יותר מכל שאר המצוות. על כן נראה לי כוונת רבותינו ז"ל ש'על פני' רומז שהוא קיים נצח לא בטל ולא יתבטל מציאותו, לא כמו הנבראים. וכתבו כאן כדי לתרץ למה לא נעבוד אלהים אחרים כדי לקיים מגדלות העבדים כו', ועל זה אמר כי אצלו יתברך אינו שייך כי הם תלויים בו והוא אינו תלוי בהם, רק הוא יתברך קיים נצחי, וכמו שכתבתי.

יג. 'על פני' רומז 'כי חלק ידו"ד עמו יעקב חבל נחלתו' (דברים לב, ט), ואלהים אחרים חלק ה' לכל (העכו"ם) [העמים], והענין, כי אנחנו דבקים בה' מצד הפנים, כמו שנאמר (שם ה, ד) 'פנים בפנים דבר ידו"ד עמכם'. אבל יש פנים לפנים הנראים, גם סוד אחוריים, ואחוריים לאחוריים בסוד ההתפשטות, עד שזה לעומת זה עשה אלהים. ושם בסיטרא דשמאלא דבית הגנים באלהיהם, וכל חכמי הגוים ומלכותם יודעים מאין כבוד ידו"ד, ואמרו רבותינו (מנחות קי א) דקרו ליה אלהא דאלהיא, אבל אין דבקותם מגיע רק עד אלהים אחרים שהם מאחוריים. אבל ישראל הם בפנים דבקים בידו"ד אלהיהם בפנימיות הקדושה, והוא ענין 'על פני', מאחר שאתם דבקים בפני.

כ. 'עוד יש בזה סוד נעלם, רומז למעלה בסוד שם ידו"ד הכולל האצילות, שלא לעלות במחשבה שיש אלוה זולתו. כלומר, כי סוד אלהות המורה עליו ידו"ד הוא בבחי המאציל אין סוף, והוא שרמו 'לא יהיה לך' סוד האלהות ענין אחר מהמאציל, והוא 'על פני', תדע מה שעל פני. כמו שאומרים לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, הוא הבנין הכוללים תפארת שהוא הקדוש ברוך הוא. ומלכי — חכמה ובינה, מלך — כתר, לפני — רומז ברצוא ושוב על אין סוף הקודם להם. והוא גם כן 'על פני'. ודברי רבותינו ז"ל כולם ניצוצי רוח הקודש, שאמרו שלא לעלות במחשבה שיש אלוה זולתו, כלומר, אפילו מחשבה העליונה שהוא הכתר אינו אלוה זולתו של סיבת כל הסיבות המאציל שהאציל הנאצלים הקשורים בו כשלהבת בנחלת, והכל אחד יחיד ומיוחד.

כא. 'לא תעשה לך פסל וכל תמונה' (שמות כ, ד). מלכות נקראת תמונת ידו"ד, ועליה נאמר (במדבר יב, ה) 'ותמנת ידו"ד יכיש' כמו שכתבו המקובלים (פירס רמונים שער כ"ג פכ"ב ערך תמונה). וזה לשון הריקאנטי (פרשת יתרו, דף צ"ט ע"ב): כבר הודעתך כי פעולת התחתונים פועלים למעלה, וכל העושה פסל או תמונה הוא מפרידם מהבנין, עכ"ל. ואמר 'לא תעשה לך', אבל במקדש ששם שם ידו"ד נהגה, מותרין שני הכרוכים הרמוזים לד"ו פרצופין, כי אז אדנ"י ביחוד ידו"ד. וכתבו (בעל הטורים שמות שם) 'תמונה' בגימטריא 'פרצוף אדם', והוא סוד 'תפארת אדם'.

ממשה כו', עכ"ל. אבל לפי מה שכתבתי הוא כפשוטו, שבפעם הראשון שמעו כל עשרת הדברים בפעם אחת, ובפעם השנית בפרטן לא שמעו רק 'אנכי' ו'לא יהיה לך'. ונראה שזהו כוונת רש"י שכתב (שמות כ, א) וזה לשונו: 'את כל הדברים האלה', מלמד שאמר הקדוש ברוך הוא (כל) עשרת הדברות בדבור אחד מה שאי אפשר לאדם לומר כן, אם כן מה תלמוד לומר [עוד] 'אנכי' ו'לא יהיה לך', שחזר ופירש על כל דבור ודבור בפני עצמו, עכ"ל. ולכאורה תמוה מה מקשה אם כן מה תלמוד לומר 'אנכי' ו'לא יהיה לך', וכי אין צריך להודיענו מה הם עשרת הדברות הנאמרו בדיבור אחד. אלא רש"י רומז למאמר רבותינו ז"ל (מכות שם) שאמרו 'אנכי' ו'לא יהיה' מפי הגבורה שמענום, וקשה ליה הרי כל הדברים שמענו מפי הגבורה, שהרי אמרם בדיבור אחד, על זה פירש אלא כשחזר ופירש כו'. וענין זה של 'אחד' נרמז גם כן ב'אנכי' בחשבון המרובע. 'א' פעמים 'א', 'ח' פעמים 'ח', 'ד' פעמים 'ד', עולה כמנין 'אנכי'. והנה 'א' אינה מתרבת, כי 'א' פעמים 'א' הוא 'א', כי רומזת על אחדות המוחלט וכמו שכתבתי לעיל (אות טו).

הרי מבואר תיבת 'אנכי' וארבע אותיות של 'אנכי' כמו שפירשתי, וכלל התיבה של 'אנכי' הכוללת ארבע אותיות 'אנכי' רומז בנעלם ובנסתר, על המצוי המוחלט הנעלם בתכלית העלמה שממנו הכל, והוא סיבות כל הסיבות ועילות כל העילות, אשר לא נקרא בשם רק המורה על ההעלמה דהיינו אין סוף, וגם נקרא מחוייב המציאות. ואשתמודה על ידי שם העצם ידו"ד, הכולל את הכל עליונים ותחתונים השתלשלות אבי"ע, באצילות בסוד המרכבה הנעלמות ד' כנגד ד' אותיות השם, דהיינו: חסד גבורה תפארת מלכות. בעולם הבריאה ארבעה עמודים, ושם ארבע חיות הנושאות הכסא: אדם שור נשר אריה. בעולם היצירה ארבע מחנות שכינה: מיכאל גבריאל אוריאל רפאל. בעולם עשייה ארבע יסודות. והאבות הן הן המרכבה (בראשית רבה פמ"ז ס"ו; פפ"ב ס"ו), אברהם יצחק ויעקב לחסד גבורה תפארת, ודוד רגל רביעי במרכבה, עד כאן מלכות בית דוד.

יח. 'לא יהיה לך אלהים אחרים על פני' (שמות כ, ג). מדבר למטה ורומז למעלה, והכל הולך אל מקום אחד, בסוד שם ידו"ד שם העצם. מדבר למטה, אוסר כל עבודה בלתי לידו"ד לבדו, ואוסר עבודת המלאכים ועבודת כוכבים ומזלות שהם לא אלוה כאשר האריך הרמב"ן בפירושו זה הפסוק עיין שם בדברי פי חכם חן. והנה כתב הרמב"ם במדע (הלכות עבודת כוכבים פ"א ה"א), ובמורה נבוכים (ה"א פל"ו) שהתחלה לעבוד עבודה זרה היה לשם שמים, כי חשבו מגדלות העבדים נודעת גדולת האדון, כי עבד מלך — מלך, ואם מכבדין את העבד כמה וכמה מכובד האדון. וכזה הטעות טעה אנוש שהחל לקרוא עבודת המלאכים בשם ה', כלומר לשם גדולת ה', ואחר כך התפשטו לעבוד צבא השמים, עד שבא להמון עם שאינם מבינים ועובדים את העצבים. על כן הזהירנו התורה שלא נעבוד לאלהים אחרים אף שיש בהן אלהות, כלומר, כח גדול כגון המלאכים שהם שרים על האומות. והענין הוא שלא שייך לומר מגדלות העבדים גדולת האדון נודעת, כי זה אינו שייך רק במלך בשר ודם, כי הוא

כז. 'כבד את אביך ואת אמך' (שמות כ, יב). המקובלים כתבו מה שכתבו. אבל דע כי יש גם כן בכבוד אב ואם רמז ליחוד שם ידו"ד, בסוד מצות פריה ורביה בן ובת (יבמות סא ב), כי אב ואם בן ובת הם ארבע אותיות ידו"ד שהם חכמה ובינה ותפארת ומלכות, ואותיות י"ה משפיעים לו"ה והם אדונים להם.

כח. 'לא תרצה לא תנאף לא תגנב לא תענה [ברעך עד שקר] לא תחמד' (שמות כ, יג-יד). אלו חמשה דברות אחרונות הם תורת האדם, ישראל קרוין אדם (יבמות סא א), והם בסוד כנסת ישראל בשם אדני" שהוא מקור ישראל כמו שכתבתי לעיל (אות יג). על כן אלו החמשה פוגמים שם, כי הרוצח ממעט הרמות הנעשה בצלם אלהים, וגשמתו היתה בבטן האם, דהיינו מלכות שם אדני" היוווג עם ידו"ד בסוד איש ואשה. וכן אם לא הרגו רק גנבו, כי 'לא תגנב' מיירי בגונב נפש (פנהרין פו א), נמצא עוקרו משם. וכן אם מעיד בו עדות שקר ממעט דמותו, כי לא חשבו לצלם אלהים, נמצא זה מעיד עדות שקר כמו שעשאו בצלם אלהים יתברך שמו ויתעלה זכרו. והנאף אשה אחרת גורם שאין ההשפעה מתפארת אל המלכות, רק ההשפעה לאשה וזנה בר מינן היא לילית, וכל החיצונים התלויים בה, והיא אשת איש של סמאל. 'נאף' בנימטריא 'סמאל' בר מינן. 'לא תחמד', בחמדה זו היה עון אדם וחווה, 'גנחמד העץ' (בראשית ג, ו), והפרידה הפרי שהוא מלכות מן העץ שהוא עץ הדעת. וכתב הריקאנטי (פרשת יתרו, דף ק"א ע"א), הזהיר שלא יחמוד יפיה להפרידה מהבנין, ועל כן היא עשירית לבנין עכ"ל. הרי שני הלוחות חמשה נגד חמשה, בסוד ידו"ד בכתיבתו ובקריאתו.

כט. 'ועוד נוכל לומר רמז אחר בענין הלוחות חמשה נגד חמשה, שיהיה רומז לחמש נגד חמש בענין הספירות שהוזכר בספר 'צירה' (פ"א מ"ב), ופירש הפרדס בריש ספרו (שער א' פ"א) בפירוש הראשון, שרומז לחמש ראשונות שהוא תפילה של ראש חכמה בינה גדולה גבורה ארבע פרשיות, וכתר הוא הבית שבו מונחים, וחמש אחרונות תפארת נצח הוד יסוד הם ארבע פרשיות, והבית שלמטה הוא מלכות (וזה ח"ג דף רס"ד ע"א). וצריך ליחדם ביחד ולא לעשות פירוד ביניהם. ועל זה בא הרמז 'לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב' (שמות כ, כ), והם זרועות עולם חסד וגבורה שלא יעבדום על ידי קציצה. וכתב הריקאנטי (פרשת יתרו, דף ק"ב ע"א), שזהו היה חטאת ירבעם בן נבט שקיצץ בין גולות עליות לגולות תחתיות, דהיינו שקיצץ חמש תחתונות מחמש עליונות המגיעות עד חסד וגבורה, שהם מכוונים בכסף וזהב, שהוא לבן ואדום, מדת הדין ומדת הרחמים, כי יש מיני קצוץ הרבה. וסוד האמונה ליחד את שם ידו"ד הכולל כל האצילות כמו שכתבתי (אות יד). והוא מיוחד בכתיבתו ובקריאתו. 'וידו"ד' בהיכל קדשו הם מפניו כל הארץ' (חבקוק ב, כ), 'היכל'

כב. 'לא תשתחוה להם' (שמות כ, ה). כל השתחויה רומזת להורדת השפעה מלמעלה למטה, וזהו כפיפת הראש למטה. והנה האומות אף שהם מושכים השפעה הם משתחווים להבל וריק, כי הם מאחוריים ומאחורי אחוריים. אבל אנחנו משתחווים לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. והשתחואה היא במקדש כעין עבודת פנים כנוכח לעיל (אות יט), כי אנחנו פנים בפנים.

כג. 'לא תעבדם' (שמות שם). כדרך עבודתו אסור אף שהוא דרך ביוון, כגון פוער עצמו לפעור חורק אבן למרקולים (פנהרין סד א), מאחר שדרך עבודתה בכך נותן אחיזה לסמאל דשמאלא, וצריך להרחיק מקיא צואה, 'זהיה מחניך קדוש' (דברים כג, טו), דהיינו רמ"ח אברים ושם"ה גידין של אדם להיות מחנה אלהים ידו"ד אלהיך.

כד. 'לא תשא את שם ידו"ד אלהיך' (שמות כ, ז). זה לשון הריקאנטי (פרשת יתרו, דף צ"ט ע"ג): 'לא תשא את שם ידו"ד אלהיך לשוא' וגו'. דע, כי הנשבע לשוא הרי זה קוצץ בנפיעות. וזה מעם 'לא תשא' ולא אמר 'לא תשבע', כלומר, לא תשא החתן מבת זוגו. 'כי לא יקה ידו"ד' וגו', כי בהיות החיבור שלם כתיב (במדבר ה, כח) 'ונקתה ונזרעה זרע', וזה שהפריד 'לא יקה', עכ"ל. הרי הנשבע גונג בשם ידו"ד, ושם ידו"ד בסוד התפארת הוא כלל הבנין שבעה ימים העליונים, על כן שבעה מלשון שבעה. עוד הארכתי בענין הזה במאוד במסכת שבועות שלי פרק ותורה אור, בחלק הנקרא 'תורה תמימה' (ח"ב שם, אות קטו ואילך).

כה. 'זכור את יום השבת לקדשו' (שמות כ, ח). השבת מורה על שם ידו"ד שהוא היה הוה ויהיה, והוא היה את הכל, כי חידש העולם יש מאין. 'זכור' ו'שמור' (דברים ה, יב) דיבור אחד נאמרו (ראש השנה כו א), כי ב'זכור' כתיב חידוש העולם, וב'שמור' כתיב יציאת מצרים אשר שם גודע שם ידו"ד המחדש והיכול. ואמרו רבותינו ז"ל (פסחים קו א) במצות 'זכור' זכרוהו על היין. כי השבת מורה על עולם שכולו שבת שנוכה לו לעולם הבא מכח שמירת שבת של עולם הזה, והשבת של עולם הבא הוא סוד בינה כנודע שהיא עולם הבא, ושם היין משומר בענביו, כמו שביארתי במקום אחר בארוכה (פרשת תרומה אות כ), וזה סוד זכרהו על היין. אוצר החכמה

כו. 'לא תעשה כל מלאכה' (שמות כ, י). הנה נאסרו עבודת ל"ט אבות מלאכות. וכתב הרב רבי מנחם הכהנא (ספר טעמי המצות, לא תעשה י"ט), נגד ל"ט מלאכות שהיו מעבידים את ("ישראל, 'פרך' בא"ת ב"ש 'וגל' העולה ל"ט, 'לא תעשה כל מלאכה' עכ"ל). ויציאת מצרים ושבת דיבור אחד כמו שכתבתי (אות כה). סוד רשות היחיד בשבת גבהו 'ו' ורחבו ד', כן שם ידו"ד רוחב ד' אותיות, וגבהו דהיינו מילואו, 'אותיות, ידו"ד ה"א וא"ו ה"א.

יד רמ"ה

בפרך, ופרך בא"ת ב"ש וג"ל שהם מלאכות ארבעים חסר אחת וכו' עיי"ש.

לד צ"ע שרבינו לא הביא שכן כתבו התוס' בפסחים קיז ב ד"ה למען וז"ל: ושמעתי מהר"ם שיש במדרש לפי שבמצרים עבדו כהם בישראל

ממציאותו, וכי הוא שם העצם וכל השמות נאצלו ממנו. זהו 'ידו' מכל האלהים*. וכבר רמזתי למעלה (אות טו) כי שם 'ידו' נכלל באות יו"ד במילואה, וכן תמצא ביתרו בחינת י' ובחינת י' ובחינת ד', ובחינת י' לאחר שנתגייר וקבל תרי"ג מצות נקרא 'יתרו'. וקשה, הלא ביתרו יש שלש יותר מתרי"ג. וקצת מפרשים כתבו מה שכתבו (ראה בעל הטורים שמות שם). ונראה, כי לאחר שנתגייר לא ראוי לקראו רק בשם תר"ו, כי לא הוסיף רק תר"ו מצות שהרי שבע מצות שהם גם כן בבני נח כבר הוא מצווה ועומד, אשר מטעם זה נקראת רות כי הוסיפה תר"ו מצות לה, ועל כן נראה דנקרא תר"ו גם כן על שם זה, וי' הנוספת היא לגדולה ולכבוד להיות יו"ד נרשמת בשמו מאחר שידע והעיד כי גדול ידו'.

* הגה"ה

זה לשון הזהר פרשת משפטים (פ"ד דף ט"ו ע"א) 'אם רעה צעני אלניה' כו' (שמות כה, ט). תא חזי, כל שמהן וכל כנויין דשמהן דאית ליה לקודשא צריך הוא, כלוה מתפשטן לרחייהו, וכלוה מתלשטין אלן צאלין, ומתפלגין לרחיין וצאלין צרשימא יחידאה, צירי מכולא, דלחסיין לעמא יחידאה, צירי משל שאר עמין, ואיכו יו"ד ה"א ואל"ו ה"א, דכתיב (דברים לג, ט) 'כי חלק ה' עמו', וכתיב (שם ד, ד) 'ואתם הדנקים צה', צמא דא ממש יתיר מכל שאר שמהן. ושמה חד משאר שמהן דליה, איכו דלחפסט ואתפלג לכמה ארמין וצאלין, ואקרי אלהים. ואחסין שמה דא ואתפלג לתמאי דהאי עלמא, ואתפלג שמה דא לשמשין ולממין דמנהגי לשאר עמין כמה דאת אמר (נמדר כב, כ) 'ויצא אלהים אל בלעם לילה', 'ויצא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה' (נדרשית כ, ג), וכן כל ממנא וממנא, ושמשא דלחסיין לון קודשא צריך הוא לשאר עמין, צמא דא כללין כו' עכ"ל.

ל"ב. ובן עשה רושם באות י', במה שגרם לשום 'שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות' (שמות יח, כא), פירש רש"י שרי אלפים שש מאות, שרי מאות ששת אלפים, שרי חמשים שנים עשר אלף, שרי עשרות ששים אלף (סנהדרין יח א), עד כאן. ומקשין העולם, וכי רש"י חושבנא בעלמא בא לאשמועינן. ועל דרך הפשט יש לומר, דקשה לרש"י למה מתחיל המנין מלמעלה למטה, 'אלפים מאות חמשים עשרות', אדרבא היה לו להתחיל מלמטה למעלה, כסדר המנין שסופרים הקטן תחילה ואחר כך מתרבה. על זה כתב רש"י שבאמת כן הוא, זיל ודוק במנין השרים ותמצא שסופר מנין הקטן בתחילה, כי שרי אלפים לא היו רק שש מאות, ושרי מאות היו ששת אלפים, ושרי חמשים שנים עשר אלף, ושרי עשרות ששים אלף. כך הוא הפשט ברש"י. אבל נצנצה בו רוח הקודש ונתגלה לנו מזה

בגימטריא ס"ה כמנין ארנ"י, שהוא ההיכל והמקדש שלמעלה, על כן לעומתו במקדש שלמטה היה שם ידו' נהגה, כי אז הוא בהיכלו. על כן אסור להניף חרב שם, כי חרב הוא כחלל (שבת קא ב), והוא מצד סמאל. וכן אסור לגלות ערוה היא אשה זונה, אבל מקדש ה' בסוד ארנ"י, בסוד של 'אשת חיל מי ימצא' כו' (משל לא, י). ושם הדבקות של ידו' בכבודו ובעצמו בפה קדוש של הכהן המזכיר במקדש, שם ידו' בקדושה ובטהרה, וזה שכתוב (שמות כ, כא) 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי', לא כתיב 'בכל מקום אשר תזכיר'.

ל. וראיתי בספר צרור המור (שם) כזה דברים נכבדים וזה לשונו: אמר 'אזכיר' ולא 'תזכיר', הרצון כי השם יתברך הוא המזכיר את השם ולא הכהן, כי אף על פי שהכהן היה מזכיר את השם במקדש, והשם היה מזכיר ומוריד שפע האותיות ונותנם בפיו של כהן גדול, ואז היה הכהן גדול גומר ומזכיר ולא באופן אחר. וזה שאמרו בירושלמי (פסוק פ"ז ה"ב) מאי בקול רם, בקולו של רם, מלמד שהיה הקדוש ברוך הוא משתף שמו עם הכהנים, כלומר, שהיה משים הדברים בפיהם. כענין מה שנאמר במשה (שמות יט, יט) 'ואלהים יענגו בקול', ונותן הקול בפיו. וזה תמצא מפורש בתפילת יום הכפורים שאמר והכתנים והעם כשהיו שומעים את השם מפורש יוצא מפי כהן גדול, לא אמר 'מוצא' אלא 'יוצא', אלא כאילו הוא מעצמו יצא בלי מוצא. ויותר ברור באומרו אף הוא היה מכוון לגמור את השם כנגד המזכרים, לא אמר 'להזכיר' או 'לומר את השם', אלא 'לגמור', כי השם היה משים הדברים בפיו והוא היה גומר. כי השפע היה נשפע מהשם בפיו של כהן גדול בהזכירו את השם, וכשהכהן רואה את הדברים בפיו היה גומר להוציא את השם. ולכן אמר בכאן 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי', כי אני הוא המזכיר את שמי, ונותנו בפיו של כהן גדול לגמורו. והוא 'בקול רם', בקולו של רם, והוא לגמור את השם. וכן מצאתי בזהר בפרשת אחרי מות (ראה ח"ג דף ס"ז ע"א), כי השם היה מסדר את השם בפיו של כהן גדול ביום הכפורים, ועיין שם, והוא כפתור ופרת. עד כאן דברי פי חכם חן.

ל"א. הרי סובב כל הענין על שם ידו' שהוא שם העצם. והנה מצינו שהיה לו ידיעה משם ידו', כמו שנאמר (שמות יח, יא) 'עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים', וכולל אלהים אחרים והמבדיל אלהים קדושים. כי יתרו לא הניח עבודה זרה שבעולם שלא עבדה (מכילתא יתרו מסכתא דישמעאל א), וראה שבכולם אין ממש, והשיג כי יש אלהים קדושים הם סוד שמותיו יתברך הקדושים וטהורים, וידע משמו המיוחד מכח שינוי טבע ושירוד מערכת אשר ראה, והשיג כי גדול ה' שהוא היוה הכל וחידשו. והמציא הכל

יד רמ"ה

הברור מכל שאר העמים, והוא יו"ד ה"א וא"ו ה"א. שכתוב 'כי חלק ה' עמו', וכתוב 'ואתם הדבקים בה', שדבקים בשם הזה ממש יותר מכל שאר השמות. ושם אחד מכל השמות שלו ההוא שנחפשו לכמה דרכים ושכילים שנקרא אלהים, והוריש שם הזה למשמשים ולממונים המנהיגים שאר העמים, כמו שאתה אומר יוצא אלהים אל בלעם לילה. יוצא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה, וכן כל ממונה וממונה ומשמש שהוריש אותם הקב"ה לשאר העמים כלולים בשם הזה וכו'.

ל"ה. וכ"כ רבינו בח"ב מסכת שבוועות אות ר"ז הגה"ה ב' אות א'. ובאמת שכ"כ הרמב"ן ז"ל בס' האמונה והבטחון סוף פ"א. ורבינו בחיי וירא יט ל. ועיין בזהר חדש רות דף ע"ט ע"א. וראה מ"ש בסמיכת חכמים (עמ"ס ברכות) ז ב"ה מאי רות.

ל"ו. פ"י: בוא וראה, כל השמות וכל כינוי של השמות שיש להקב"ה, כולם מתפשטים לדרכם, וכולם מתלכדים אלו באלו, וכולם מתחלקים לדרכים ושכילים ברושם יחיד, הברור מכל השמות. שהוריש לעם היחיד.

שאהר כך אמר יתרו טענה אחרת שלא טוב הדבר משום כי 'נבל תבל' וגו' (שם שם, יח). הענין הוא, המלוכה והשררות שנותן הקדוש ברוך הוא לישראל אינה כמלוכה ושררה של אומות העולם, שהם מולכין ומשתררין מפני כבוד עצמם והמלוכה והשררה גשמית, אבל הניתן לישראל הוא רוחני, דהיינו כשביל קיום התורה והמצוות שיכופו את העם לשמור ולעשות ולקיים את התורה. ועל זה נאמר (שם יט, ו) 'ואתם תהיו לי ממלכת כהנים', המלכות ושררה יהיה לי לשמו. וכן כתיב (משלי ח, טו) 'בי מלכים ימלכו', אמרה התורה המלכות שאתם מולכים יהיה בי, כלומר, לצרכי. זהו רמז (דברי הימים א כט, כג) 'וישב שלמה על כסא ה''. על כן יתרו שמתחילה היה סבור שהוא יושב כך כמלך בעבור שררה, כי לא ידע כי בא העם לשפוט, הוקשה הדבר בעיניו. השיב לו משה רבינו ע"ה, חס ושלוש שאני עושה כן לכבוד עצמי רק לכבוד שמים, כי בא אלי העם לדרוש אלהים ולשפוט בין איש לרעהו, ואני מחויב לישוב והם לעמוד, והכל לכבוד שמו יתברך. אז השיב יתרו, אם כל אלו באים לשפוט 'נבל תבל' גם אתה' כו'. מכאן ילמוד למי שחלק לו השם יתברך מן הכבוד, שלא יחלוק מן הכבוד לעצמו רק לשם שמים לקיים התורה והמצוות, ויזרוק מרה בתלמידים'.

15. 'בחדש השלישי וגו' ביום הזה' וגו' (שמות יט, א). פירש רש"י, לא היה צריך לכתוב אלא ביום ההוא, מהו 'ביום הזה', שיהיו דברי תורה חדשים [עלך] כאילו היום נתנו. וכן מחויב האדם לזכור בכל יום ויום במעמד הר סיני ובמתן תורה, ויתעורר בלבו ובמחשבתו אשר בחר בנו השם יתברך מכל האומות, כי היינו גוי מקרב גוי ועשה לנו נסים ונפלאות, וקרבתו לחר סיני שתפסק זוהמת הנחש מאתנו, ונתן לנו תורתו שהוא חיי עד, שלא זכו אליה מלאכי השרת, ואנחנו כולנו היו שמה עד סוף כל הדורות, ופנים בפנים דיבר ה' עמנו. ואך יעלה על דעת האדם על דבר קצן לחזור לסורו, להתלבש בזוהמת הנחש חס ושלוש, וכולנו אנחנו מושבעים ועומדים בחר סיני, והארצתי במוסר זה פרק עשרה מאמרות (ח"א, שם, מאמר שני אות מה-נט).

16. 'ויסעו' (ישראל) מרפדים' (שמות יט, ב). פירש רש"י מה תלמוד לומר כו', מה ביאתן למדבר סיני בתשובה כו'. הנה עשו ישראל תשובה קודם שקבלו את התורה. מכאן רמז למאמר מקצת המקובלים (תיקוני זוהר חדש דף צ"ט ע"א), כי לפעמים נמנע מהאדם מלהכין איזה פשט או איזה חקירה והשגה, ודבר זה מחמת הקליפה מאיזה עון שעושה המבדלת בינו לבין העיון, על כן צריך אדם לפשפש במעשיו ולהתודות ולהיות מודה ועוֹב. וכן תיקן האלהי בפרדס (בראש הספר) תפלה על זה קודם שילמדו. וככה ינהוג כל אדם, אם קשה לו ההבנה, יתחרט על עונותיו ויתודה וישוב אל ה' ויתפלל אליו יתברך שהוא יחוננו דעת וילמדנו בינה. ורמז לדבר, סמיכת ברכת אתה חונן לברכת השיבנו אבינו לתורתך כו' והחזירנו בתשובה כו'.

17. 'אתם ראתם וגו', ועתה אם שמוע תשמעו וגו', ואתם תהיו לי ממלכת כהנים' (שמות יט, ד-ו). ראה נא

המספר סוד ו' מהשם. והענין, כי כבר כתבתי (אות טו) שם ידו"ד נכלל ביו"ד, וענין יו"ד הוא כי שם ידו"ד כולל עשר ספירות כמו שכתבתי לעיל (אות יד). וענין י' מיו"ד רמזו שבהשתלשלות הבנין במקומו סוד שש קצוות או התפארת הוא גוף הבנין כמו שכתבתי (שם). וענין ד' מן יו"ד רמזו למלכות שהוא רגל רביעי כמו שכתבתי לעיל (אות יז), ושם כל ההשפעות, ושם ידו"ד בהיכל קדשו' כמו שכתבתי לעיל (אות יג). ואיתא במדרש (שמות רבה פ"ל ס"ד) משה מסר נפשו על התורה ועל הדין ועל ישראל, התורה י' דברות היא י' מיו"ד, הדין הם י' מיו"ד, שהוא גוף הבנין סוד ו' קצוות, כי בנין עולם וקיומו הוא על הדין, ישראל היא סוד כנסת ישראל, סוד ד' מיו"ד רגל רביעי. ומשה רבינו ע"ה מסר עצמו על זה, כי גבוהו בסוד ידו"ד אספקלריא המאירה (יבמות מט אומר החכמה) כנודע.

18. ועתה אבאר סוד י' במינוי שרי אלפים כו', כבר האריך הפרדס בריש שער מהות והנהגה (שער ובכמה מקומות מענין בחינת כללות הספירות. והנה עתה עסקינו בשש קצוות של מעלה הם כלולים זו מזו, במה שכל ספירה כלולה ממאה ^{היא} הרי שש מאות, ובבחינה שכל אחת כלולה מאלף הרי ששת אלפים. ומה ששרי חמשים שנים עשר אלף, הוא בסוד וא"ו כפולה, ששה לדין וששה לרחמים, כי כל אחת כלולה מדין ורחמים. וששים אלף רמז בסוד מנין עשירות שעולה מאחדים לעשירות, או עולה מששה אלף לששים אלף, הרי הכל בסוד וא"ו. נמצא וכה יתרו בפרשה 'ואתה תחזה' לסוד ו'.

19. וזכה לסוד ד' במה שבא לחסות תחת כנפי השכינה, שהיא רגל רביעי במרכבה העליונה. ובא בארבע נפשות, דהיינו הוא וצפורה ושני בניה, כי הנה הבנים נתייחסו אחריה, נמצא כולם שייכים ליתרו ולא אחר משה רבינו ע"ה אביהם. נמצא היה ליתרו ארבע נפשות. ונתבאר בזהר (ח"ב דף ס"ט ע"ב) 'ואת שני בניה' (שמות יח, ג), וכי בניה ולא בניו, אלא לפי שהיא היתה ממרתת עם בניה ומשה היה מסתלק והלך לו להתדבק בשכינתו יתברך, ולכן קראם הכתוב 'בניה' ולא בניו. ולאחר כך שנמל משה רשות מהשכינה והלך לקראתם, קראם 'בניו', כמו שנאמר (שם שם, ה) 'ויבא יתרו חתן משה ובניו' וגו'. הרי לך סוד מתן תורה הכל שם ידו"ד. וכן יתרו אמר 'כי גדול ידו"ד וגו'. עוד יש אתי עמי בפרשת מתן תורה כמה וכמה עניינים, חברתי על זה קונטרסים בפני עצמו נקרא 'תורה תמימה', ותמצאנה במסכת שבועות שלי פרק ותורה אור (ח"ב שם, אות קצו). עיין שם ועיניך תחזנה משרים אמרות ה' אמרות מהורות, ויהי רצון שנוכח לכתר תורה, וליהודים תהיה אורה.

דרך חיים תוכחת מוסר

20. 'מדוע אתה יושב לכרך' (שמות יח, יד). פירש רש"י (שם שם, יג), יושב כמלך [וכולן עומדים], והוקשה הדבר ליתרו שהיה מזלזל בכבודן של ישראל כו'. וקשה,

ומה דשאלת על ידא דמאן אתגלי עלייהו, תא חזי רזא עלאה איהו ואתגלי מלה על ידך. אורייתא נפקת מרזא עלאה קרישא [דרישא], דמלכא סתימא, כד מטא לנבי דרועא שמאלא, חמא קודשא בריך הוא בההיא דרועא דמא בישא דהו מתרבי מתמן. [אמר] אצטריך לי לבררא וללכנא דרועא דא, ואי לא ימאך ההוא דמא בישא דיפגים כלא, אבל אצטריך לבררא מהבא כל פנימו. מה עבר, קרא לסמאל ואתא קמיה ואמר ליה תבעי אורייתא דילי. אמר, מה כתיב בה. אמר ליה 'לא תרצח' (שם כ, יג), דליג קודשא בריך הוא לאתר דאצטריך. אמר, חס ושלום אורייתא דא דילך היא ודילך יהא, לא בעינא אורייתא דא. אתיב ואתחנן קמיה, אמר, מאריה דעלמא אי את יהבה לי כל שלטנו דילי אתעבר, דהא שלטנו דילי על קטולא [איהו], וקרבינ לא יהון ושלטנו דילי על ככבא דמאדים, אי הכי כלא אתבטל מעלמא. מאריה דעלמא טול אורייתך ולא יהא חולקא ואחסנא לי בה. אבל אי ניהא קמך, הא עמא בנוי דיעקב לון אתחזי. ואיהו חשיב דהא דלטורא אמר עלייהו, ודא הוא 'זרח משעיר למו', 'משעיר' ממש נפק נהורא לון לישראל, אמר סמאל, ודאי אי בנוי דיעקב יקבלון דא יתעברון מעלמא ולא ישלטון לעלמין. אתיב ליה [כמה] זימנין ואמר, לא יכילנא דאת בוכרא ולך אתחזי. אמר ליה, הא לית בכירותא דילי, והא אורבן [ליה] ואנא אודיתי. אמר ליה, הואיל ולא בעית למהו לך בה חולקא, אתעבר מינך בכלא. אמר, יאות. אמר ליה, הואיל וכך, הב לי עיטא איך אעביד דיקבלון לה בנוי דיעקב דאת אמר. אמר ליה, מרא דעלמא אצטריך לשחדא לון, טול נהורא מנהירו דחילי שמאי והב עלייהו, וברא יקבלון לה, והא דילי יהא בקדמיתא. אפשר מיניה נהירו דחפאי עליה ויהיב ליה למיהב לון לישראל, דהא הוא דכתיב 'זרח משעיר למו', 'משעיר' ממש דא סמאל דכתיב (ויקרא כז, כב) 'ונשא השעיר עליו', 'למו' לישראל.

יד רמ"ה

לא אוריד דם רע ההוא, יפגוס הכל. אמנס צריך לברר מכאן כל פגם. מה עשה, קרא את סמאל, שרו של עשו, ובא לפני ואמר לו, אתה רוצה התורה שלי. אמר מה כתיב בה, אמר לו 'לא תרצח', כי דלג הקב"ה להראות לו המקום שצריך, שדלג על המקום שידע שלא יוכל לעמוד בו. אמר סמאל, חס ושלום תורה זו שלך הוא ושלך תהיה, איני רוצה תורה זו. חזר והתחנן לפניו, אמר, רבון העולם, אם אתה נותן תורה לי, כל ממשלתי תעבור, כי כל ממשלתי הוא בהריגה, ואם אקבל התורה לא תהיינה מלחמות, וממשלתי היא על כוכב מאדים, המורה על שפיכת דמים, ואם כן הכל יתבטל מן העולם. רבונו של עולם, קח לך התורה שלך, ולא יהיה לי חלק ונחלה בה, אבל אם טוב לפניך, הרי העם בנוי של יעקב להם ראוייה התורה, והוא חשב שאמר עליהם קטורג. וזה הוא 'זרח משעיר למו', משעיר ממש יצא האור לישראל, דהיינו מסמאל שרו של שעיר. אמר סמאל בלבד, ודאי אם בנוי של יעקב יקבלו התורה, יעברו מן העולם, ולא יוכלו לשלוט לעולם. השיב לו הקב"ה כמה פעמים, ואמר, זה שאמר לו אתה בכור, כי עשו היה בכור, ולך התורה ראוייה. אמר לו, הרי לו היא הבכורה שלי, שנמכרה לו ואני הודיתי. אמר לו הקב"ה, כיון שאין אתה רוצה שיהיה לך חלק בתורה תסתלק ממנה לגמרי, אמר, טוב.

אמר לו הקב"ה, כיון שכך הוא, תן לי עצה איך אעשה שיקבלו אותה בנוי של יעקב שאתה אומר. אמר לו סמאל, רבונו של עולם צריכים לשחד אותם, קח אור מאורם של צבאות השמים, ותן עליהם, ובוזה יקבלו אותה, והנה מן האור שלי אתן מתחילה, הפשיט מעצמו האור שהיה חופה עליו ונתן להקב"ה, שיתן אותו לישראל. וזה שאמר 'זרח משעיר למו', 'משעיר' ממש, שזה סמאל שכתוב בו 'ונשא השעיר עליו'. 'למו' היינו לישראל.

כמה וכמה מעלות טובות צפונות למקיימי התורה. והואיל ואתו הפסוקים לירי אפרשם קצת. אמר 'והייתם לי סגלה' ואחר כך אמר 'ואתם תהיו לי' למה שינה הלשון. גם הוא כפל, דהיה לו לומר 'והייתם לי סגלה וממלכת כהנים'. ויש לתרץ זה על דרך מאמר הזהר בפרשת בלק (ח"ג דף קצ"ב ע"א) זה נוסחו: 'לתא חזי, כתיב (שופטים ה, ד) 'ה' בצאתך משעיר בצעדך משרדה אדום ארץ רעשה' וגו'. בשעתא דבעא קודשא בריך הוא למיהב אורייתא לישראל, אזל וזמין להו בני עשו ולא קבלוה, כמה דאת אמר (דברים לג, ב) 'ה' מסיני בא וזרח משעיר למו', ולא בעו לקבלה. אזל לבני ישמעאל ולא בעו לקבלה, דכתיב (שם) 'הופיע מהר פארן'. כיון דלא בעו, אהדר לון לישראל, הכי תנינן (עבודה זרה ב ב). השתא אית לשאלא, והא תנינן דלית חמאה כד בר נש מדרק דיוקין דאורייתא, וישאל שאלתיו לאנהרא מילוי, האי קרא לא אתיישבא ואית לשאלא, קודשא בריך הוא כד אתא לשעיר, למאן נביאה דלהון אתגלי, וכד אזל לפארן למאן נביאה דלהון אתגלי. אי תימא דאתגלי לכולהו, לא אשכחן דא לעלמין בר לישראל בלחודיהו, ועל ידי דמשה. והא אתמר דהכי מבעי קרא למימר, 'ה' מסיני בא וזרח לשעיר למו', הופיע להר פארן, מהו 'משעיר למו', ומהו 'מהר פארן' כלא (יאות) [אית] למגדע ולאסתכלא, והא שאילנא ולא שמענא ולא ידענא.

כד אתא רבי שמעון אתא ושאל מלה כמלקדמין. אמר ליה הא שאלתא דא אתאמרת 'ה' מסיני בא' כמה דאת אמר (שמות יט, ט) 'הנה אנכי בא אליך בעב הענן', ומסיני בא ואתגלי עלייהו. 'זרח משעיר למו', כמה דאמרו בני שעיר דלא בעאן לקבלה, מהאי אנהר להון לישראל ואוסיף עלייהו נהורא וחביבו סגיא, אוף הכי הופיע ואנהר לישראל מהר פארן, כמה דאמרו בני פארן דלא בעו לקבלה, מהאי אוסיפו ישראל חביבו ונהירו יתיר כדקא יאות.

פ"י: בוא וראה, כתוב 'ה' בצאתך משעיר בצעדך משרדה אדום ארץ רעשה' וגו'. בשעה שרצה הקב"ה לתת התורה לישראל, הלך והזמין את בני עשו, ולא קבלוה. כמו שאתה אומר 'ה' מסיני בא וזרח משעיר למו', שלא רצו לקבלה. הלך לבני ישמעאל ולא רצו לקבלה, שכתוב 'הופיע מהר פארן'. כיון שלא רצו, חזר אל ישראל. כך למדנו. עתה יש לשאול, כי למדנו שאין חטא אם אדם מדרק דיוקין בתורה, ושואל שאלתיו להאיר הדברים, מקרא זה אינו מתיישב, ויש לשאול, הקב"ה כשהלך לשעיר, לאיזה נביא שלהם נתגלה. וכשהלך לפארן, לאיזה נביא שלהם נתגלה. ואם תאמר שנתגלה לכל האומה, הרי לא מצאנו זאת לעולם חרץ בישראל בלבד, ועל ידי משה. ועוד, הרי למדנו שכך היה הכתוב צריך לומר, 'ה' מסיני בא וזרח לשעיר למו הופיע להר פארן', מהו 'משעיר למו', ומהו 'מהר פארן'. הכל יש לדעת ולהסתכל. והרי שאלתי ולא שמעתי ואיני יודע.

כשבא רבי שמעון, בא ושאל הדבר כמתחילה. אמר לו רבי שמעון, הרי שאלה זו נתישבת. 'ה' מסיני בא' הוא כמו שאתה אומר 'הנה אנכי בא אליך בעב הענן', ומסיני בא ונגלה עליהם. 'זרח משעיר למו', פירושו, ממה שאמרו בני שעיר שאינם רוצים לקבל, מזה האיר לישראל. והוסיף להם אור ואהבה רבה. אף כך 'הופיע' והאיר לישראל 'מהר פארן', ממה שאמרו בני פארן שאינם רוצים לקבל, מזה הוסיפו ישראל אהבה והארה יתרה כראוי.

ומה ששאלת על ידי מי נתגלה להם, הוא סוד עליון והדבר יתגלה על ידך, היינו על ידי שאלתך, התורה יצאה מסוד עליון, מן הראש המלך הסתום, שהוא בינה. כשהגיע לזרוע שמאל שהוא יצחק, דהיינו גבורה, ראה הקב"ה בזרוע ההוא דם רע שהיה מתרבה משם שהוא עשו, דהיינו סמאל. והסטרא אחרא. אמר. יש לי לברר וללבו זרוע הזה. ואם

דאנא יהיב לברי נבוכזא דא יביש בעינייהו, ויבעון לקטלא ליה. מה עבר, נטל זעיר מסמא דמותא ושוי אפתחא דמאנא, קרא לעבדיו אמר לון, אתון מהימנן קדמי, תבעון לההוא סמא. אמרן, נחמי מאי היא, נטלו למטעם, עד (ד) לא ארחו בעו למימת, אמרו בלבייהו אי האי סמא יהיב לבריה בהאי ימות ואנן נירת לריבוננא. אמרו קמיה, מרנא, סמא דא לא אתחזי אלא לברך, והא אגרא דפולחנא קמך שבקנא קמך, והב [ליה] לשוחדא דיקח סמא דא. כך קודשא בריך הוא הוא אסיא חכים, ידע דאי יהיב אורייתא לישראל עד לא אודע לון, בכל יומא הוו דרפין לון לישראל עלה וקטלון לון. עבר דא, ואינן יהבו ליה מתנן ונבוכזא בנין דיקבלון לה. וכלהו קביל לון משה למיהב להו לישראל, הדא הוא דכתיב (תהלים סח, יט) 'עלית למרום שבית שבי' וגו', ובגין כך ירתו ישראל אורייתא בלא ערעורא ובלא קטרוגא כלל. [ברך הוא] בריך שמיא לעלם ולעלמי עלמויא.

תא חזי, עדיין דבני ישראל אלין נבוכזא הוו דנטלו, ובגין כך לא הוה שליט עליהו מותא ולא סיטרא אחרא, ולא די לון די נטלו אורייתא בלא ערעורא כלל, אלא דקבלו נבוכזא ומתנן מכלהו. כיון דחטו מה כתיב (שמות לג, ו) 'ויתנצלו בני ישראל את עדים', אינן 'מתנות באדם' (תהלים סח, יט), מה אשתאר מנתון, ההוא שבי דכתיב 'עלית למרום שבית שבי' וגו'. אוספו וחטו מה כתיב (במדבר כא, א) 'וישמע הכנעני מלך ערד', וכתיב (שם) 'וילחם בישראל וישב ממנו שבי' ועכ"ד [כל] זמנא דישאל תבין לאבוהון דבשמיא, אינן נבוכזא כולא יתהדר לגבייהו, (ואתכפרין) [ואתכפין] ביה, ולזמנא דאתי כלא יתהדר, דכתיב (דברים ל, ג) 'ושב ה' אליהך את שבותך' וגו', עד כאן לשון פה קדוש.

כיון דביער דא, ואעבר דמא בישא מדרועא שמאלא, אהדר לדרועא ימינא, חמא ביה אוף הכי, אמר הכי נמי אצטרך לגקייא מדמא בישא דרועא דא. קרא לרה"ב אמר ליה, תבעי את אורייתא דילי. אמר ליה, מה כתיב בה, דליג [ליה] ואמר 'לא תנאף' (שמות כ, יג). אמר, ווי אי ירתא דא יחסין לי קודשא בריך הוא, ירתא בישא דיתעבר כל שלטני, דהא ברכתא דמיא נטילנא, ברכתא "דנוני ימא, דכתיב (בראשית א, כב) 'פרו ורבו', וכתיב (שם מו, יב) 'והוא יהיה פרא אדם'. שארי לאתחנא קמיה מאריה, אמר ליה, מאריה דעלמא תרין בנין נפקנא מאברהם, הא בנוי דיצחק הב לון ולון אתחזי. אמר ליה, לא יכילנא דאנת בוכרא ולך אתחזי. שארי לאתחנא ואמר, מארי דעלמא בכירותא דילי יהא דיליה, והאי נהורא דאנא יריתנא על דא טול והב להון. וכך עבר, דכתיב 'הופיע מהר פארן'. מאי שנא בסמאל כתיב 'זרח', וברה"ב כתיב 'הופיע'. אלא נטל בההוא נהירו דאפשיט בהו [מניה] סמאל, חרב וקטולא לקטלא בדינא ולקטלא כדקא יאות, הדא הוא דכתיב (דברים לג, כט) 'ואשר חרב גאותך', אף על גב דלא הוה דילך. ונטל בההוא ברכתא דאפשיט מיניה. רה"ב זעיר, כמאן דאופע זעיר מברכתא דלהון למעבד פריה ורביה, ובגין כך 'הופיע מהר פארן' ולא כתיב 'זרח'.

כיון דנטל מתנן אילין לישראל, מאינן רברבין (ו) שלטני, אתא וקרא להו (שם שם, כ) 'רבתת קדש', דממנן על שאר עמין, ואחיבו ליה אוף הכי ומכלהו קביל ונטיל מתנן למיהב לון לישראל. לאסיא דהוה ליה חד מאנא מיא מליא מסמא דחיי, ונטיר ליה לבריה. בעא למיהב ליה לבריה ההוא פליטון מסמא דחיי, אסיא הוה חכים, אמר, עברין בישין אית בבית, אי ינדעון

יד רמ"ה

אמר, יש עבדים רעים בביתי, אם ידעו שאני נותן לבני מתנה זו ירע בעינם, וירצו להרגו. מה עשה, לקח מעט מסם המות ונתן על פתח הכלי, קרא לעבדיו ואמר להם, אתם הנאמנים לי, התרצו סם ההוא. אמרו, נראה מה הוא. לקחו לטעמו, עוד מטרים שהריחו בו הלכו למות, אמרו בלבם, אם יתן סם ההוא לבנו ודאי ימות, ואנו נירש את אדוננו. אמרו לפניו, אדוננו סם הזה אינו ראוי אלא לבנך, והנה שכר עבודתינו אנו עוזבים אצלך, קח ותן אותו שוחד לבנך שיקבל סם הזה. כך הקב"ה הוא רופא חכם, וידע אם יתן התורה לישראל בטרם שיודיע לשרי האומות. בכל יום היו רודפים את ישראל בשבילה והורגים אותם. אבל עשה זה כנ"ל שהזמנים ולא רצו, והם נתנו לו מנחות ומתנות כדי שישאל יקבלו אותה, וכולם קיבלו אותם משה לתת לישראל. זהו שנאמר 'עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות' וגו', משום זה ירשו ישראל התורה בלא ערעור ובלא קטרוג כלל. ברוך הוא וברוך שמו לעולם ולעולמי עולמים.

בוא וראה, עדים של בני ישראל היא המנחות והמתנות שקבלו מן שרי האומות, ומשום זה לא שלט עליהם מות ולא סטרא אחרא. ולא די להם שקבלו התורה בלי ערעור כלל, אלא שקבלו גם מנחות ומתנות מכולם, כיון שחטאו מה כתוב 'ויתנצלו בני ישראל את עדים', שהם מתנות באדם שקבלו, מה נשאר מהם. רק 'שבי' ההוא, שכתוב 'עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם'.

הוסיפו וחטאו מה כתוב 'וישמע הכנעני מלך ערד', וכתוב 'וילחם בישראל וישב ממנו שבי', דהיינו שלקח מהם גם את השבי שנשאר להם, וכל זמן שישאל שבים לאביהם שבשמים יוחזרו להם אלו המתנות ויהיו חופים עליהם. ולעתיד לבא יוחזרו הכל שכתוב 'ושב ה' אליהך את שבותך'.

כיון שביער זה את סמאל, והעביר דם הרע מזרוע שמאל, שהוא יצחק והוא גבורה, חזר לזרוע ימין, שהוא אברהם והוא חסד, ראה בה גם כן דם רע שהוא ישמעאל, אמר, זרוע זה צריכים גם כן לנקותו מדם רע. קרא הקב"ה אל רחב שרו של ישמעאל, אמר לו, אתה רוצה התורה שלי. אמר לו רחב, מה כתוב בה. דלג על הכל ואמר לו 'לא תנאף'. אמר, אוי לי, אם יירשה זו ינחיל אותי הקב"ה, היא יירשה רעה שתעביר כל ממשלתי ממני, המיוסדת על ניאוף, כי ברכות המים לקחת, את הברכה של דגת הים, שכתוב 'פרו ורבו', וכתיב 'והוא יהיה פרא אדם'. התחיל להתחנן לפני רבנו, אמר לו רבנו של עולם, שני בנים יצאו מאברהם, הגה בניו של יצחק תן להם, ולהם היא ראוייה. אמר לו הקב"ה, איני יכול כי אתה הבכור, ולך ראוייה התורה. התחיל להתחנן לפניו, אמר, רבון העולם, הבכורה שלי תהיה לו, ואור ההוא שאני ירשתי בשביל הבכורה, קח ותן להם, וכך עשה הקב"ה, זה שנאמר 'הופיע מהר פארן'.

שואל, מהו השינוי, שבסמאל כתוב 'זרח', וברה"ב כתוב 'הופיע'. ומשיב, אלא לקח באותו האור שהפשיט מסמאל את החרב והריגה להרוג בדין ולהרוג כראוי, זהו שנאמר 'ואשר חרב גאותך', אף על פי שאינו שלך. ומברכה ההיא שהפשיט ממנו רחב, לקח רק מעט, כמי שהופיע לו מעט מן הברכה שלהם דהיינו רק כדי לעשות פריה ורביה, משום זה כתוב 'הופיע' מהר פארן, ולא כתוב 'זרח' שפירושו ריבוי כמו בסמאל.

כיון שנטל הקב"ה מתנות האלו לישראל מאלו השרים השולטים על עשו וישמעאל, בא וקרא לכל רבבות קודש הממונים על שאר העמים, והשיבו לו גם כן כמו סמאל ורהב ומכולם לקח וקיבל מתנות לתת לישראל. בדומה לרופא שהיה לו כלי אחד מלאה עם סם חיים, ושמר אותו לבנו. רצה לתת לבנו אותו הכלי של סם חיים. הרופא היה חכם,

אלו הארבע דרכים יהיו ארבע 'אתם'. 'אתם' לכו קחו לכם תבן וגו', כבר כתבתי בפרשת שמות (אות י) ובשאר מקומות כי נזרכו ונתגלגלו במצרים מדור אנוש ודור המבול ומדור הפלגה. ו'היארה תשליכה' (שמות א, כב) זהו מדור המבול, 'ותכן לבנים תתנו' (שם ה, יח) זהו מדור הפלגה כו'. וישראל בעצמם היו גוי מקרב גוי ויתערבו ביניהם וילמדו ממעשיהם, נמצאו היו בחלק רשע בן רשע מצד המגולגלים, על כן רשע ורע לו, דהיינו כוכר הגלות 'אתם' לכו קחו לכם תבן וגו'. 'אתם' ראיתם וגו', אף בצאת ישראל ממצרים עדיין לא נטהרו, והיו נתונים בדין כמו המצריים, שהיה מדת הדין מקטרג הללו מגדלי בלורית והללו וכו' (ויקרא רבה פכ"ג ס"ב), רק הוציאים ממצרים מאחר שהיו בני האבות והיה בהם ניצוץ, כמו שנאמר (דברים ה, לו) 'ותחת כי אהב את אבתך ויבחר בורעו אחריו ויוצאך בפניו בבחו הגדל ממצרים'. על כן זה הפסוק המספר בטובה גדולה שלהם, ההוצאה ממצרים, 'אתם' ראיתם אשר עשיתי למצרים וגו', הוא בחלק רשע בן צדיק. 'אתם' נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם וגו', במעמד ההוא דיבר להם התוכחות שבמשנה תורה, ואחר כך אמר להם (שם כב, יז) 'פן יש בככם איש או אשה וגו', והיה רע ומר לישראל, עד שהוכרח משה לומר להם 'אתם' נצבים, שיהיו התוכחות מקיימים אתכם כו' (תנחומא, נצבים א). וענין רע ומר שהיה להם הוא בחלק צדיק ורע לו צדיק בן רשע, כי הם היו מאותן שפירשו לחיים, שנאמר אליהם (דברים ה, ד) 'אתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום', כמו שכתב רש"י, ולאבותיכם קרא משה 'ממרים' (שם ט, ו; כד) שחטאו בעגל ובמרגלים, ואין לך פקידה ופקידה שאין בו מעון העגל (סנהדרין קב א), בסוד הגלגול 'אתם' עדי נאם ה' ועבדי אשר בחרתי וגו', זהו רימוז על הטובה העתידה, 'ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה' וגו' (ישעיה כה, ט), והוא יתברך יבחר בנו ויכרות עמנו ברית חדשה אשר לא תופר, ואז יהיה מווכך הכל האבות והבנים, ואז יקיים צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק. ורבותינו ז"ל (אבות פ"ד כט"ו) שנו על מדה זו אין בידנו [לא] משלות רשעים ואף לא מיסורי צדיקים. והגני אומר דרך צחות מה שכתב רש"י 'אתם' ראיתם' (שמות יט, ד) 'לא מסורת [היא] בידכם, רימוז שעל מה שרומז מסורת הנזכר לעיל אין בידנו, כדתנן אין בידנו לא משלות וכו'.

מא. 'וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר' (שם ב, א) זה לשון החזקוני (שם), כביכול כאדם (ש)[ה]מסדר בלבו דברים כדי לאמרם לאחרים, כך 'וידבר' בינו לבין עצמו, ואחר כך לומר לישראל, עכ"ל. צא ולמד מה יעשה בשר ודם הדיוט, איך שמחויב לחזור למודו תמיד.

מב. עשרת הדברות יקרא אדם בכל יום כאימה ויראה ורתת ויוע. ויראה שיקיים הכל הן ותולדותיהם כיוצא בהן, ודקדוקיהן ופרטיהן. ובפרט ב'לא תשא' (שם שם, ז), ויראה שלא יצא מפיו עולמית שום לשון שבועה אפילו קלה שבקלות. והרב אבן עזרא (שם) האריך

הרי שישאל קבלו נבזון משרי האומות אדום וישמעאל, והוא כדמיון הפסוק (במדבר כג, ט) 'הן עם לבדר ישכן ובגוים לא יתחשב', ששכר הטוב המוכן להם הוא להם לבדם, ואף בטובת הגוים הם גם כן בטובתם, וזה אינו נחשב, אין עולה להם מן החשבון, עיין שם ברש"י. על זה אמר (שמות יט, ה) 'והייתם לי סגלה מכל העמים', כלומר, מסגולתם וטובתם יהיה גם כן לכם. 'אתם' (שם שם, ו), כלומר, מה שאתם בעצמכם תשיגו, בזה אין ערך, כי 'תהיו ממלכת כהנים', כל ישראל בני מלכים הם (שבת סז א), כלומר מלכות שמים. ותהיו 'גוי קדוש', כלומר, גוי שיאמר לעתיד לפניכם 'קדוש', כמו שאמרו רבותינו ז"ל (בבא בתרא עה ב) לעתיד יאמרו המלאכים לפני הצדיקים קדוש.

לז. גם יש לפרש אלו הפסוקים על מה שאמרו רבותינו ז"ל (יומא עב ב) שלשה זירים הם כתר כהונה וזה אהרן, כתר מלכות וזה דוד, כתר תורה מונח לכל. על זה אמר 'והייתם' על הכלל כולו, 'אתם' אתם כולכם תהיו לי סגלה. איתא בפרק החובל (בבא קמא פז ב) יעשה סגולה, מאי סגולה רב חסדא אמר, יקנה ספר תורה ל"ח, כלומר, כולכם אם תרצו ליכות בכתר תורה, תבואו ותמלו. ועל שני כתרים אחרים אמר 'אתם' תהיו לי ממלכת כהנים, 'ממלכת' כתר מלכות, 'כהנים' כתר כהונה. ואמרו 'אתם', דוקא אתם השייכים לזה, דהיינו אהרן ודוד. עוד נזכר לפרש 'והייתם' לי סגלה מכל העמים, 'והייתם' קאי על כל העולם, מי שרוצה ליכות בהתורה אפילו מהעמים יבא ויזכה. כדאיתא בריש מסכת עבודה זרה (ג א), תניא רבי מאיר אומר, אפילו גוי העוסק בתורה הרי הוא כו'. זהו 'והייתם' לי סגלה מכל העמים. אבל 'אתם' בית ישראל 'תהיו לי ממלכת כהנים', כי אין הכהונה אלא מישראל, דהיינו מאהרן, גם מלכות 'שום חשים עליך מלך' [וגו'] מקרב אחיך' וגו' (דברים ז, טו).

מז. 'אתם' ראיתם (את) אשר עשיתי למצרים וגו' (שמות יט, ד). כמסורה אמר ארבע 'אתם' ריש פסוק, א', 'אתם' לכו קחו לכם תבן מאשר תמצאו' וגו' (שם ה, יא). ב', הך דהבא. ג', 'אתם' נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם וגו' (דברים כב, ט). ד', 'אתם' עדי נאם ה' ועבדי אשר בחרתי למען תדעו (ותראו) [ותאמינו לי] ותבינו כי [אני הוא] לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה' (ישעיה מג, י). בכאן יהיה רימוז, שלא יתפעל אדם בראותו צדיק ורע לו ורשע וטוב לו, כי 'הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא' (דברים לב, ד). בפרק קמא דברכות (ז א) 'הודעני נא את דרכך' (שמות לג, יג), אמר לפניו, רבונו של עולם, מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו, יש רשע וטוב לו ויש רשע ורע לו. אמר לו, משה, צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק, צדיק ורע לו צדיק בן רשע, רשע וטוב לו רשע בן צדיק, רשע ורע לו רשע בן רשע. ופירשו המקובלים (עיין אור יקר ח"ג ס"ז) זה הדבר על סוד הגלגול, והמגולגל נקרא בן להראשון, ועל

מג. ("וירא העם וינעו ויעמדו" (שם שם, טו). פירש רש"י, אין נוע אלא זיע. מי שרוצה לזכות בכתר תורה כאילו קבלה עתה מסיני, ילמוד ברתת ואימה ויראה, ולא דרך תענוג ובישיבה ובסמיכה. וגם יקדש עצמו משומאת קרי, ויהיו ידיו נקיות מבלי שיהיו עסקניות, ואז קדוש יאמר לו.

מד. 'אשר לא תגלה ערותך' (שם שם, כג) זה לשון רש"י: והרי דברים קל וחומר, ומה אבנים הללו שאין בהם דעת להקפיד על בזיון, אמרה תורה הואיל ויש בהן צורך לא תנהוג בהם מנהג בזיון, חבירך שהוא ברמות יוצרך ומקפיד על בזיונו, על אחת כמה וכמה. עכ"ל.

מאוד בעון הזה, ואמר, כי הוא קשה מכל הלאוין הבאין אחריו, כי הרוצה והנואף שהן עבירות קשות לא יוכל לרצות ולנאוף בכל עת שירצה כי יפחד, ואשר הרגיל עצמו להשבע לשוא ישבע ביום אחד כמה שבועות בלא מספר, ומרוב רגילותא לפני הדיבור יקדימו השבועה, והוא להם לשון צחות. ואילו לא היה בישראל רק עבירה זו, תספיק להאריך הגלות ולהוסיף מכה על מכותינו. ואני אראה להם שגוענם, כי הרוצה אם רצה אויבו מלא תאותו בנקמתו, וכן הנואף לשעתו, והגונב להנאתו, ועד שקר להתרצות או להתנקם, אבל הנשבע לשקר, מחלל השם יתברך בפרהסיא בלא הגאה שיש לו, עד כאן.

בעזרת שהכל נהיה בדברו, נשלם פרשת יתרו

פרשת משפטים

[ארה"ח 1234567]

נר מצוה

א. המצוה המ"ב מתרי"ג מצות, לדון בדין עבר עברי, שנאמר (שמות כא, ב) 'כי תקנה עבר עברי'.
מ"ג, מצות יעוד אמה העברית. מ"ד, לפדות אמה העברית, שנאמר (שם שם, ח) 'והפדה'. מ"ה, שלא למכור אמה העברית. מ"ו, שלא למנוע מאמה העברית והוא הדין משאר בנות ישראל, שאר כסות ועונה. מ"ז מ"ח מ"ט, שלא להכות אב ואם ושלא לקללם, ועוד בכלל 'מות יומת' (שם שם, טו) מצוה להרוג בחנק המחויב חנק (סנהדרין פד ב). נ', לדון בדיני קנסות המפורשין בפרשה 'וכי יריב אנשים והכה' (שמות כא, יח). נ"א, להיות הבית דין הורגין בסיף המחויב, וזה הדין נקרא לרבתינו (סנהדרין נב ב) הרג, (ואף) [ואחד] המומתין במיתה זו המכה עברו אפילו כנעני אם מת תחת ידו, שנאמר (שמות כא, כ) 'נקם ינקם', וזה מיתת סיף, וכן הוא אומר (ויקרא כו, כה) 'חרב נקמת נקם ברי' נ"ב, לדון בדין שור המזיק בין שהזיק אדם בין שהזיק ממון. נ"ג, שלא לאכול שור הנסקל. נ"ד, לדון בדין הבור. נ"ה, לדון בדיני הגנב במיתה או בתשלומין. נ"ו, לדון בנוקי שן ורגל, שנאמר (שמות כב, ד) 'כי יבער איש שדה' וגו'. נ"ז, לדון בנוקי האש, שנאמר (שם שם, ה) 'כי תצא אש' וגו'. נ"ח, לדון בדין שומר חנם, שנאמר (שם שם, ו) 'כי יתן איש אל רעהו כסף' וגו'. נ"ט, לדון בדין טוען וכופר, שנאמר (שם שם, ח) 'על כל דבר פשע [וגו'] אשר יאמר כי הוא זה'.

ס', לדון בדין שומר שכר והשוכר, שנאמר (שם שם, ט) 'כי יתן איש אל רעהו חמור' וגו'. ס"א, לדון בדיני השואל, שנאמר (שם שם, יג) 'וכי ישאל' וגו'. ס"ב, לדון בדין מפתה, שנאמר (שם שם, טו) 'וכי יפתה' וגו'. ס"ג, שלא להחיות מכשפה. ס"ד ס"ה, שלא להונות הגר בדברים ולא בממון, שנאמר (שם שם, כ) 'וגר לא תונה ולא תלחצנו', וזה הלאו נוסף על הלאו שיכללוהו עם ישראל כולם שהם בלאו דאונאת ממון. ס"ו, שלא לענות יתום ואלמנה. ס"ז, להלוות לעניי ישראל, שנאמר (שם שם, כד) 'אם כסף תלוה את עמי את העני'. ס"ח, שלא לתבוע חוב מהעני שאין לו במה לפרוע, שנאמר (שם) 'לא תהיה לו כנשה'. ס"ט, שלא להשית יד בין לזה למלוה בריבית, שנאמר (שם) 'לא תשימון עליו נשך', והערב והעדים והסופר כולם עוברים (בבא מציעא עה ב). ע', ע"א ע"ב, אזהרת ברכת השם, ושלא לקלל הדין, שלא לקלל הנשיא, שנאמר (שמות כב, כז) 'אלהים לא תקלל וגשיא בעמך לא תאור'. ע"ג, שלא להקדים תרומה לבכורים, שנאמר (שם שם, כח) 'מלאתך ודמעך לא תאחר'. ע"ד, שלא לאכול טריפה. ע"ה, שלא ישמע הדין מענת האחד שלא בפני בעל דינו (סנהדרין ז ב), שנאמר (שמות כג, א) 'לא תשא שמע שוא'. ע"ו, שלא נקבל עדות איש חוטא, ולא נעשה בשביל עדותו שום דבר, שנאמר (שם) 'אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס'. ע"ז, שלא לנשות אחרי רבים בדיני נפשות בשביל אחד, שנאמר (שם שם, ב) 'לא תהיה אחרי רבים לרעת'. ע"ח, שלא ילמוד חובה מי שלמד זכות בדיני נפשות, שנאמר (שם) 'ולא תענה על רב לנשת', כלומר לא יהיה דברך להטות אותו לחובה. ע"ט, מצות הטיה אחרי רבים, ואחרי רבים לנשות לזכות אפילו באחד. פ', שלא לרחם עני בדין, שנאמר (שם שם, ג) 'ודל לא תהדר'. פ"א, מצות פריקת משא, שנאמר (שם שם, ה) 'כי תראה חמור שנאך רכין' וגו'. פ"ב, שלא להטות משפט חוטא מפני רשעו, שנאמר (שם שם, ו) 'לא תטה משפט אבינך', ופירושו, שהוא אביון במצות ולא בממון, שאין צריך לומר שלא יטו עליו הדין לגזול ממנו בעניו, אלא נצטוונו אף על פי שהוא רשע לא יאמר הדין הואיל ורשע הוא אמה עליו הדין, כי המשפט ברשע לאלהים הוא ולא לו. פ"ג, שלא לחתוך הדין באומד הדעת, שנאמר (שם שם, ז) 'ונקי וצדיק אל תהרג', כלומר, הזהר עד מאד לכל תהרוג אדם שהיה באפשרות שלא עשה מה שאמרו עליו שעשה. וכן הוא מפורש במכילתא